

Examensarbete inom Landskapsarkitektprogrammet, 20p
Institutionen för Landskapsplanering, SLU, Alnarp 2006

Handledare: Mona Wembling

rum, form & växter

en sammanställning av växtkompositionsprinciper och tillämpningar

Märika Bark

På omslagsfotot syns George Rammells skulptur “Seeing Red”/ “Ättehögens ande” från 1988 som finns i Sofiero slottspark.

Alla bilder och illustrationer är producerade av författaren.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord

Sammanfattning

1. Inledning	Sid.
1.1 Bakgrund	8
1.2 Mål och syfte	8
1.3 Material och metod	8
1.4 Avgränsningar	8
2. Rum	
2.1 Uppbyggnad	12
2.2 Förutsättning och sammanhang	13
2.3 Form	
Statiska rum	14
Linjära rum	15
2.4 Proportioner	
Höjd- och breddproportioner på en statisk plats	16
Höjd- och breddproportioner på en linjär plats	16
2.5 Inhägnad	17
Inhägnadsgrad	18-19
2.6 Öppet/slutet inåt mot rummet, utåt mot landskapet	
Visuellt/fysiskt	20-22
2.7 Skala	
Skala, avstånd och perspektiv	23-24
3. Gångar	
3.1 Uppbyggnad	27
3.2 Rörelse	
Motiv	28-29
Mål	30-31
Kontroll	32-33
4. Fokus	
4.1 Uppbyggnad	35-36
4.2 Placering	
Symmetriskt fokus	37
Asymmetriskt fokus	38
Fokus på gränserna	39
Externt fokus	40
Fokus på statisk och linjär plats	41

5. Växtval

5.1 Karaktär och idé	44-45
5.2 Bladform och textur	46-47
5.3 Blomform	48
Spiror	48
Knappar och klot	49
Plymer	49
Flockblommiga	50
Kragblommiga	50
Slöjor	51
Struktur- och fyllnadsplantor	52
5.4 Färg	
Färglära	53-54
Komplementfärger	55
Valör	56
De enskilda färgerna	57-59
5.5 Planteringsmodeller - färg	
Monokroma planteringar	60
Analog planteringar	61
Komplementära planteringar	62
5.6 Planteringsmodeller – färg och form	
Liknande form + liknande färg	63
Olika form + liknande färg	63
Liknande form + olika färg	64
Olika form + olika färg	64
5.7 Repetition och rytm	65

6. Goda exempel

6.1 Billedhuggerhaven , Jane Schul. Köpenhamn	68-71
6.2 Bertil Hanssons trädgård . Lund	72-76
6.3 Östra Kyrkogården , Sigurd Lewerentz. Malmö	77-81

7. Tre idéträdgårdar

7.1 Från idé till trädgård	84
7.2 Blå	85-90
7.3 Othello	91-96
7.4 Garbo	97-102

8. Avslutning

103

9. Källor och litteratur

104

Förord

Detta är mitt examensarbete i landskapsarkitektur vid institutionen för landskapsplanering, Alnarp SLU. Arbetet motsvarar 20 poäng.

Idé och inspiration till arbetets inriktning fick jag när jag blev ombedd att göra ett arbetsmaterial till en Växtkompositionskurs på Alnarp genom kursansvarig Mona Wembling, som senare kom att bli min handledare.

Utgångspunkten för arbetet har inriktat sig på att förmedla för andra studenter eller andra som kan ha intresse för hur man med växtkomposition kan skapa platser och miljöer med olika uttryck.

Jag vill tacka alla som hjälpt till med detta arbete: Mona såklart, genom vars initiativ arbetet kom igång och Ida Magntorn som så generöst öppnade portarna till pappa Bertils trädgård. Min familj bestående av Patrik, Malva och Asker ska ha ett särskilt tack för ert gränslösa tålamod. Tack också till min syster Katarina som korrekturläst.

Alnarp 2006-11-11

Märika Bark

Sammanfattning

Rum, form och växter är ett avslutande examensarbete som handlar om växtkomposition. Jag har valt principer från ett antal profiler om rumsskapande, komposition, färglära och några tillämpningar som jag studerat på plats samt gjort egna förslag.

I detta arbete har jag börjat med rummets uppbyggnad, deras förutsättningar och sammanhang och hur detta påverkar platsen. Formen och proportionerna skapar olika upplevelser och inhägnaden har betydelse för intrycket. Människor får olika känslor beroende på rummets öppenhet, slutenhet och skala.

Kapitlet som handlar om gångar berör uppbyggnaden och människans rörelsemönster i dessa. Rörelsen påverkas av besökarens motiv, mål och kontrollen hon har över vandringen.

Fokus är det som syns i kontrast till omgivningen genom sin form eller placering och får olika betydelse beroende på rummets form. Många gånger blir fokus en samlingsplats eller en mötesplats som till exempel en skulptur eller ett speciellt träd.

Genom att beskriva element som blad- och blomform presenteras ämnet växtval och hur det kan medverka till att skapa karaktär. Här behandlas även färglära, och ett antal planteringsmodeller för att närmare utveckla växtkombinationer.

För att visa på goda exempel har jag studerat tre anläggningar av varierande skala; Billedhuggerhaven i Köpenhamn, Bertil Hanssons trädgård i Lund samt Östra Kyrkogården i Malmö. Mina tre förslag till idéträdgårdar visar på inspiration från de goda exemplen samt kunskaper jag fått genom att göra detta arbete.

Abstract

Space, Form and Plants is a conclusive Degree Project in which I have chosen to study the composition of plants. I have studied the principles of a number of well-known icons and their ways of creating spaces, their thoughts on composition, their ways of using colour and I have studied some applications on site and brought a few ideas of my own into this project.

This study looks mainly at the physical dimensions and those contextual factors which together have influence on the spaces involved. Form, proportions and boundaries create various kinds of experiences and impressions. The visitor feels a range of different emotions depending on the extent of enclosure, openness or spectrum.

The chapter about paths deals with the structure of the garden, and the pattern of movement within it. The movement depends on the motives, goals and the amount of awareness the visitor has got during the walk.

The focus is what is seen in contrast to the surroundings by its shape or its location and it gets a different meaning depending on the shape of the room. The focus often becomes a meeting place or a gathering point and can be a sculpture or a significant tree. The subject Choice of plants is presented by a description of elements such as the shape of leaves or the shape of flowers. In this chapter I also describe how the choice of plants can help create a certain character. I will also mention how one can use colour and several models of planting to be able to develop different combinations of plants.

I have studied three different gardens of various sizes and they are presented to show some good examples; The Sculpture Garden in Copenhagen, Bertil Hansson's private garden in Lund and The East Cemetery in Malmö.

The three Theme gardens I have made are meant to show the inspiration I have got from the good examples and the skills I have obtained during this project.

Inledning

Bakgrund

Uppgiften var till en början att producera ett arbetsmaterial till kursen Växtkomposition på Alnarp och att rikta sig till studenter med olika bakgrund men med grundläggande kunskaper om trädgård. Efter ytterligare diskussioner bestämde jag för att fördjupa mig i ämnet och göra det till ett examensarbete.

Växtkomposition är ett område som berör allt från rumsskapande med stora penseldrag med landskapliga skalor till de små beståndsdelarna som till exempel växternas färg och textur. Det finns många landskapsarkitekter, trädgårdspersonligheter och skribenter som skrivit om och arbetat med växtkomposition, vars arbeten är intressanta att ta del av. Jag har valt att fördjupa mig i litteratur av ett antal personer som har gripbara teorier.

Jag har på resor och studiebesök skaffat mig kunskaper om platser med olika förutsättningar och skala för få en djupare förståelse för hur trädgårdsrummen formats.

Mål och syfte

Jag vill med mitt arbete belysa bredden som finns inom växtkompositionen samt med ord och bild visa en del exempel på hur detta kan realiseras.

Målet med arbetet är att öka kunskapen om byggstenarna och verktygen som används när en plats skapas.

Material och metod

Genom studier av ett antal objekt på plats har jag kunnat urskilja element som skaparna använt vid kompositionen. Litteratur i böcker och tidskrifter har varit en annan källa till fördjupning som hjälpmedel för att sammanställa detta material. Jag har kompletterat arbetet med foton, illustrationer och planer.

Avgränsningar

Detta examensarbete behandlar information från ett flertalet källor och det begränsas av min tolkning av de samma. Arbetets indelningar präglas av de namngivna källorna. I kapitlen har jag avgränsat och fördjupat mig i de områden som belyser det som intresserar mig till exempel färglära.

“A Garden is a compromise between nature and art”

Noel Kingsbury

2. Rum utomhus

1.

Entré:

Grusgången leder in till den blommande gårdsplanen på Maryhill i Lund.

2. Rum utomhus

2.1 Uppbyggnad

2.

Rumskapande med olika uttryck:

Tv. Strikt och formstark plantering med byggda element i Berlin.

Th. På Maryhill blommar gårdsplanen till synes vilt och okontrollerat.

3.

Rum utomhus kan skapas av variationer i topografi, av vegetation, byggda element eller vatten.

I likhet med rum inomhus har utomhusrum väggar, golv och tak, fönster och öppningar som skapar entréer. Väggarna konstrueras ibland av vegetation och taken uttrycks i form av trädkronor eller som pergola. "golvmaterialet" kan anläggas med hårda eller mjuka material som sten eller gräs.¹

4.

5.

6.

Väggar golv och tak:

Tv. Röd brädvägg med spaljé till fruktträd i köksträdgården, Läckö slott.

Mitten. Singel som markmaterial i trädgård.

Th. Hängbokens trädkrona bildar tak och skuggar effektivt i Magistratsparken, Malmö.

¹Dee, 2001, sid. 33.

2. Rum utomhus

2.2 Förutsättningar och sammanhang

7.

Två platser med olika förutsättningar:

Tv. En skyddad vrå erbjuder plats för fikastunder i närheten av blommorna. Min trädgård, Lund.

Th. Den stora gräsplanen för sportaktiviteter ställer helt andra krav på utformningen. Tornvallen, Stångby.

8.

När man bygger upp ett rum tar man alltid tillvara på platsens förutsättningar och i vilket sammanhang det befinner sig. Ett villkor för utformandet av rummet är vilken användning platsen ska ha. Eftersom människan ställer olika krav på olika platser är det viktigt att redan från början skilja på om rummet ska användas för till exempel vila eller sportsliga syften. Dessa omständigheter gör att man får olika utgångspunkter för rumsskapandet och därmed olika lösningar vid varje tillfälle.

De platser där det finns naturgivna förutsättningar kan lösningen komma av sig själv: en försänkning i trädgården kan bli en damm. En sluttning kan bli en terrassering eller en plats att anlägga ett stenparti på.²

Man kan också använda det omgivande landskapet som utsiktspunkter.³ Att ”låna landskap” är ett användbart sätt att dra nytta av blickfång som finns utanför den egna trädgårdens ramar. Om grannen har en vacker grupp med träd kan man planera så att dessa bildar fond eller bidrar till djupverkan i den egna utemiljön. (Se kapitel 4 Fokus)

9.

Lånat landskap:

En vacker utsikt ramas effektivt in av grindens cirkelformade hål. Fredensborgs slott Danmark

² Gustavsson, 1989, sid. 5.

³ Loidl & Bernard, 2003, sid. 62.

2. Rum utomhus

2.3 Form

En plats påverkas av dess form och proportioner. Om den är rund, avlång, fyrkantig, har höga eller låga väggar är avgörande för upplevelse. Storlek och mönster, var entrén och existerande element är placerade inverkar också.

Statiska rum - platser där man stannar till

Ett runt eller kvadratisk rum tyder på samling, ankomst eller en plats där man stannar till. Ytor med denna utformning lockar inte till rörelse. Det kan till exempel vara ett cirkelformat rum, en häckomgärdad berså, en glänta i skogen eller en öppen yta kringgärdad av träd med höga stammar som lockar till paus och vila.⁴

10.

Statiska rum kan vara kvadratiske eller runda i formen.

11.

12.

Två statiska rum:

Tv. Det är inbjudande att slå sig ned på bänken i den cirkelrunda bersån med väggar av klippt tujahäck. Grönsöo säteri.

Th. Platsen med bänken under björkarna är på gränsen till ett statiskt rum då det saknar tydliga väggar. S:t Johannesgatan, Malmö.

13.

⁴ Robinson, 2004, sid. 51.

2. Rum utomhus

Linjära rum - plats för förflyttning

Ett linjärt rum är en plats som är avlång, en yta som är längre än vad den är bred och indikerar rörelse. Utformningen påverkar känslan av förflyttning och hastighet. Ett avlångt rum med få förändringar i uttrycket som till exempel en bred gata eller en boulevard kan antingen ge ett ståtligt eller imponerande uttryck eller upplevas som tråkig och otrygg. Detta beror på detaljeringsgraden och proportionerna längs sträckan. Ju färre variationer eller dekorationer längs sträckan desto mer ökar tonvikten på hastighet.⁵

Linjära rum kan göras mer dynamiska genom oregelbundenhet i formerna. Tätheten kan variera och de omgivande sidorna kan närma sig och dra sig tillbaka. Den visuella längden kan kortas av genom krökar.⁶ (Se även kapitel 3. Gångar.)

14.

15.

16.

17.

Linjära rum

18.

19.

Linjära rum med olika förutsättningar:

Tv. En småskalig trädgårdsgång på Maryhill i Lund där man promenerar långsamt utmed buxbomparterren.

Th. På den raka och långsträckt gång- och cykelvägen på tar man sig helst fram med hög hastighet. Magistratsvägen, Lund.

⁵ Robinson, 2004, sid. 51.

⁶ Robinson, 2004, sid. 53.

2. Rum utomhus

2.4 Proportioner

Förhållandet mellan höjd och bredd inverkar på hur vi upplever ett rum. Om höjden på, till exempel de omgivande häckarna är för låg, kommer rummet att förlora sin slutenhet, rumslighet och riktning. En sådan plats ger inte det skydd man vill ha, för att det ska kännas som ett rum, och man går därmed miste om orienteringen. Då väggarna som kringgärdar en yta är för höga kan en del människor komma att uppleva en klaustrofobisk känsla, det blir som att befinna sig i en djup brunn.

Den dynamiska påverkan och känslan av rörelse ökar ju högre väggar en linjär plats har och ju smalare den är. På en statisk plats, det vill säga ett runt eller kvadratisk rum kan höga inhägnade sidor skapa en stark och rumslig kraft. Men det är samma sak här som i det linjära rummet. När proportionerna mellan höjd och bredd är stora kan rummet komma att upplevas som intimt och avskilt från omgivningen.⁷

Höjd- och breddproportioner på en statisk plats.

20.

Statiska platser med olika höga inhägnader:

Tv. För låg inhägnad gör att rumsupplevelsen saknas.

Th. När väggarna är höga blir platsen isolerad och/eller intim.

21.

Höjd- och breddproportioner på en linjär plats.

22.

Linjära platser med olika höga inhägnader:

Tv. När väggarna är låga ser man långt men orienteringen blir inte så tydlig.

Th. För höga väggar gör att platsen behöver en utväg.

23.

⁷ Robinson, 2004, sid. 56.

2. Rum utomhus

2.5 Inhägnad

24.

Inhägnader med olika uttryck:

Tv. En inramning som denna gärdesgård på Linnés Råshult ger en försmak av vad man får se när man går in.

Th. Ett helt annat föräning ger entréporten i tegelmuren. Västra Hamnen, Malmö.

25.

Alla trädgårdar behöver någon slags avgränsning som hindrar dem från att smälta samman med omgivningen⁸. Därför är inhägnader viktiga för att skapa privatliv i trädgården, antingen genom att rama in hela tomten eller för att skapa rum inom den⁹. Genom att inhägna ett rum separerar man det från världen utanför, skärmar av mot insyn, dämpar störande buller utifrån och skyddar mot vind. Gränsmarkeringen kan också fungera som hinder för djur och oönskade besökare.

Genom att variera graden av väggar skapas rum med olika användningsområden och uttryck. Även inne i trädgården kan ytor delas upp och man kan avgränsa olika områden från varandra med hjälp av väggar. Om man bara får se en liten glimt i en öppning i häcken mot en annan del av trädgården skapar man nyfikenhet.¹⁰

Hur många sidor av platsen som är inhägnad och hur hög inhägnaden är i förhållande till rummets yta är väsentlig för hur rummets uppfattas. Det måste inte vara totalt stängt och ogenomträngligt utan väggarnas genomsiktighet spelar också en avgörande roll för vilken effekt som ska uppnås.¹¹

Förutom den praktiska funktionen har häckar och andra inhägnader en dekorativ funktion. En tät vacker häckinramning eller en tegelmur kan vara attraktiv i sig själv eller fungera som rumsbildare och fond som resten av trädgården kan betraktas mot.¹²

⁸ Bird, 1998, sid. 6.

⁹ Oudolf, 1999, sid. 82.

¹⁰ Bird, 1998, sid. 6.

¹¹ Robinson, 2004, s. 45-46

¹² Bird, 1998, sid. 6.

2. Rum utomhus

Inhägnadsgrad

Beroende på hur stor del av ett rums omkrets som inhägnas skapas olika karaktär och med det olika inhägnadsgrad.

4 sidor

26.

Fyra sidors inhägnad:

Th. På Östra Kyrkogården i Malmö finns dessa små häckinramade gravplatser.

27.

Rum som är inhägnade på fyra sidor är de mest isolerade och självständiga platserna¹³. Sedan länge är detta, att ringa in ett område själva andemeningen med trädgårdsskapande. Redan i tidiga mellanösterträdgårdar kan man se rum med denna form. De låg bakom höga murar med en kvadratisk eller rektangulär form, uppdelade i fyra delar, en så kallad korsplan. I skärningspunkten fanns ofta en brunn.¹⁴ Väggarnas funktion var att stänga ute både otrevligt klimat och att skapa plats för privatliv. Utformningen hindrar en mindre tilltalande omgivning att visuellt påverka och att andra störande moment så som oljud att tränga in. Beroende på utförandet kan detta vara en mysig och intim plats eller så skapas det ett klaustrofobiskt och obekvämt ställe.¹⁵

3 sidor

28.

Tre sidors inhägnad:

Th. Sittplats i Bertil Hanssons med väggar av häck på tre sidor.

29.

När ett område ringas in på tre sidor skapas en tydlig rumslig situation som erbjuder skydd och separation från omgivningen. Man får både en trygg plats och utsikt mot omvärlden. Detta är en platssituation som är vanlig i trädgårdar och i offentliga miljöer.¹⁶

¹³ Loidl & Bernard, 2003, sid. 51.

¹⁴ Dunér & Dunér, 2001, sid. 61.

¹⁵ Robinson, 2004, sid. 46-47.

¹⁶ Robinson, 2004, sid. 46-47.

2. Rum utomhus

2 sidor

30.

Två sidors inhägnad:

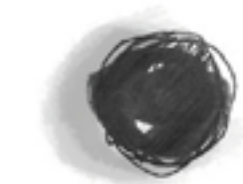
Th. Bänken får skydd av den stora bambun och tegelväggen bakom. Radhusträdgård, Lund.

31.

Ett rum som är inramat på två sidor bildar en utåtriktad plats där man har möjlighet att njuta av en utsikt eller ett annat blickfång. Platsen ger en välkomnande känsla som visar att man nått fram till sitt mål. I naturen förekommer denna rumslighet ofta i sammanhang som till exempel skogsbryn.¹⁷

Objekt

32.

Objekt:

Th. Trädet och stolen är objekt som utgör en mittpunkt i ett tydligt definierat rum. Villaträdgård, Dalby.

33.

Ett naturligt föremål som ett träd eller en stor sten kan hjälpa till att specificera ett område, skapa orientering och identitet till platsen. När inhägnad saknas kan ett objekt bilda fokus om det är ett tydligt definierat rum.¹⁸ (se kapitel 4. Fokus)

På grund av bristen på avgränsningar måste objektet agera i en bestämd rumslig struktur annars kan det upplevas som formlöst.¹⁹ Det betyder att ett rum inte enbart kan byggas med objekt, ändå är det vanligt i trädgårdssammanhang att man fokuserar enbart på dekorativa ting och växter som objekt. Om sammanhang saknas med omgivningen kan rummet kännas otillfredsställande och otydligt.

¹⁷ Robinson, 2004, sid. 46-47.

¹⁸ Robinson, 2004, sid. 46-47.

¹⁹ Loidl & Bernard, 2003, sid. 51.

2. Rum utomhus

2.6 Öppet/slutet, inåt mot rummet, utåt mot landskapet

34.

Öppna och slutna rum:

Tv. På klipporna vid Ölands norra udde är landskapet öppet och man kan se hur långt som helst.

Th. Inne i rutmönstret av smala gångar har man ingen kontakt med omvärlden. CORA, Berlin

35.

En plats öppenhet respektive slutenhet ökar eller minskar rumsligheten och därmed kontakten med omgivningen. Det är skillnad om det är visuellt eller fysiskt genomsläppligt inåt rummet och utåt mot landskapet.

Visuellt och fysiskt slutet

36.

En häckomgärdad plats har en tydlig rumslighet.

Om rummet hägnas in helt av murar eller häckar uppmärksammar man mer vad som finns i rummet än vad som finns utanför. Rumsligheten är påtaglig och de höga väggarna erbjuder skydd och lä från vind och insyn.²⁰

²⁰ Robinson, 2004, sid. 50.

2. Rum utomhus

Delvis visuellt slutet och fysiskt slutet

37.

Det häckomgärdade rummet erbjuder utblick mot omgivningarna.

En plats som denna har viss rumslighet i skydd av en plantering eller annan inramning i olika höjder. Här har man visuell kontakt med omgivningen då det finns öppningar i inhägnaden. Uttrycket bestäms av hur öppningarna är utförda och beror på om formen är lös eller stram i sin karaktär.²¹

Delvis slutet och fysiskt öppet

38.

Träden som står i halvcirkel blir varken ett visuellt eller fysiskt hinder.

I ett rum vars väggar består av träd med höga stammar kan man vandra fritt in och ut ur området. Ändå är det en definierad plats med tydlig rumslighet. Platsen möjliggör kommunikation med omgivningen trots att man är inom en avgränsad yta.²²

²¹ Robinson, 2004, sid. 50.

²² Robinson, 2004, sid. 50.

2. Rum utomhus

Visuellt öppet och fysiskt slutet

39.

Låga häckar begränsar fysiskt men inte visuellt.

En område med en barriär av knähöga buskar hindrar besökaren från att rent fysiskt röra sig ut och in i rummet men erbjuder total utblick mot omgivningen. Det har bildats ett tydligt och avgränsat rum.²³

Visuellt öppet och fysiskt öppet

40.

Platsen är otydlig i sin rumslighet.

Med en inramning av knähöga buskar eller lägre har man en total utblick och lika stor möjlighet att se in. Rummet är inte så starkt definierat men kan fungera för att knyta samman andra ytor med tydligare rumslighet till ett sammanhang.²⁴

²³ Robinson, 2004, sid. 50.

²⁴ Robinson, 2004, sid. 50.

2. Rum utomhus

2.7 Skala

Skala, avstånd och perspektiv

41.

Stora och små byggstenar:

Tv. En så stor plats som ett torg kräver stora byggstenar, här en midjehög terrakottakruka.

Lilla Torg, Malmö.

Th. En mindre kruka har däremot rätt skala för sin plats på trädgårdsbordet. Min trädgård, Lund.

42.

En storskalig plats behöver stora byggstenar i form av träd, buskar eller byggda element för att ange skala och för att inte försvinna i mängden. Utan stora växter som stärker rumsligheten och som "fäster" växterna vid jorden kan resultatet bli splittrat och rörigt. Till exempel kan ett nybyggt hus te sig oförankrat och ensamt i sin nyanlagda trädgård när det ännu inte fått uppvuxna träd omkring sig.

43.

Lek med skala:

Tv. Skulpturen med de enorma ansiktsdelarna på Sofiero är ett exempel på lek med skala.

Th. Gunnerans jättestora blad kan lätt användas i en anläggning för att påverka storleksuppfattningen hos besökaren.

44.

2. Rum utomhus

Genom att manipulera skalan i ett rum kan man ge människor en speciell upplevelse. Som besökare känner man sig liten om till exempel en gång kantas av växter med stora och generösa blad, i en miljö med mycket små beståndsdelar känner man sig stor. Man kan också ställa växter i olika skala mot varandra för att skapa kontrast och spänning.

45.

Djupverkan genom färg och form:

Tv. De röda bladen i framkanten och den långsträckt kanal förstärker upplevelsen av avstånd i Bertil Hanssons trädgård.

46.

Th. Pergolan i jätteformat förlänger perspektivet. Adlershof i Berlin, ett före detta flygfält.

Med utformning och medvetet färgval kan man påverka upplevelsen av perspektivet i ett rum. Om man till exempel låter en gång smalna av mer och mer längre bort i trädgården förstärker man känslan av djup. En liknande effekt av större avstånd kan ges om man planterar växter med färg som förstärker intrycket av djup. Röda växter i framkant som har en förmåga att komma emot betraktaren och blå växter längre bort i planteringen är ett sätt som ökar djupverkan.

3. Gångar

47.

Riktning:

Klippt gräsgång i riktning mot Fredensborgs slott, Danmark.

3. Gångar

3.1 Uppbyggnad

48.

Upptrampad stig:

En lockande stig bland marktäckande bladverk. Billedhuggerhaven, Köpenhamn.

Gångar kan bestå av kontrast i markmaterial, topografi, byggda element eller öppningar i vegetationen. Stigar och gångar finns som linjer och hjälpmedel för att leda människor till ett mål, styra deras rörelser och förflyttningar.²⁵

Motiven till att gå växlar mellan förväntansfull orientering och ouppmärksam förflyttning beroende på hur mycket energi man lägger ned på att finna vägen. Om stigen leder direkt mot målet eller tar omvägar, avgör om det är en direkt målorienterad eller indirekt målorienterad rörelse.

49.

Klippt stig:

En remsa där gräsklipparen gått fram visar i all sin enkelhet tydligt var man ska gå. Slottsträdgården, Malmö.

²⁵ Dee, 2001, sid. 39.

3. Gångar

3.2 Rörelse

När vi förflyttar oss framåt längs gångvägar, håller oss till riktningen eller byter håll, saktar ner eller ökar farten följer vi vissa bestämda mönster beroende på motiv, mål och kontroll²⁶.

Motiv

Vart man är på väg och i vilken hastighet man rör sig beror på orsaken till rörelsen och vilka reaktioner man får från omgivningen. Det finns olika behov för vilken slags rörelse man använder när man går. Behovet av förväntansfull orientering eller ouppmärksam förflyttning.²⁷ Man går på olika sätt om man är på väg hem från bussen eller om man turistar i en stad och promenerar omkring med karta i hand.

50.

Olika rörelsemönster:

De stora kullarna i Kroksbäcksparken i Malmö saknar stigar och man söker sig instinktivt mot toppen för att skapa sig överblick.

51.

Stigen som slingar sig fram mellan trädstammarna är både omväxlande och tydlig. Grönsö slott.

²⁶ Loidl & Bernard, 2003, sid. 101.

²⁷ Loidl & Bernard, 2003, sid. 103.

3. Gångar

Förväntansfull orientering

Gångstigar är naturliga linjer som hjälper till med riktning, igenkänning och förutsägbarhet. De markerar linjer av rörelse som tillgodoser människors behov av orientering. Om det inte finns någon stig som med säkerhet visar vägen så letar man instinktivt efter andra vägvisare i terrängen som hjälp med att forma rörelsemönstren. Ett träd vid stigen eller förändringar i topografin kan fungera som stigmarkerare.²⁸

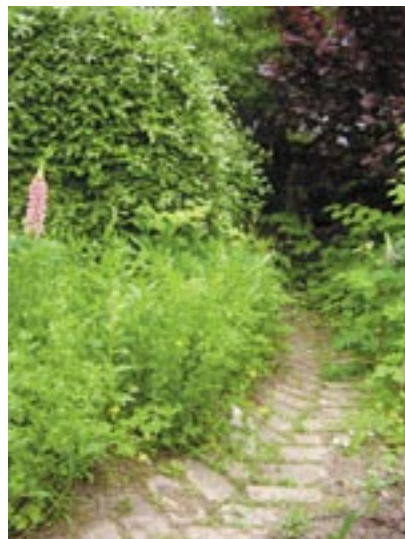

52.

Stigar som skapar förväntan:

Tv. Grönskan i ravinen på Sofiero skapar spänning inför vad som väntar bakom nästa krök.

Th. En tegelgång leder förbi blodhasseln och hängsälgen mot ett obekant mål.

53.

²⁸ Loidl & Bernard, 2003, sid. 103.

3. Gångar

Mål

Ouppmärksam förflyttning

Med ouppmärksam förflyttning avses när man lägger så lite energi som möjligt på var man sätter fötterna och på att undra vart vägen leder. Detta förflyttningssätt är bekvämt och spar energi. När man rör sig så här instinktivt kan man rikta uppmärksamheten mot andra fenomen längs vägen som en vacker utsikt eller ett rådjur i skogsgränsen.²⁹ Naturliga stigar i öppna landskap som till exempel en havsstrand eller en äng inbjuder till denna typ av förflyttning.

54.

Ouppmärksam förflyttning:

När man kan se långt är det lätt att njuta av omgivningarna. Alvaret på Öland.

²⁹ Loidl & Bernard, 2003, sid. 103.

3. Gångar

Mål

Direkt målorienterad gång

Det mest naturliga sättet att anlägga en gång och det sätt som mest påminner om människans naturliga rörelsemönster är en direkt målorienterad gång. Målet är synligt och kan nås direkt utan fysiska hinder.

En gångstig blir mer lyckad om man planerar in intressanta delmål på väg mot slutmålet, dessa bör leda och hjälpa användarna i deras strävan att nå det tänkta målet.³⁰

Beroende på om målet är synligt eller dolt från starten av promenaden skapas olika typer av målorientering.³¹

55.

Direkt målorientering:

Tv. Man kan gå direkt till målet utan några hinder eller omvägar. Köksträdgården på Läckö slott.

56.

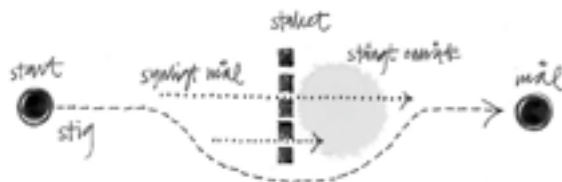
³⁰ Loidl & Bernard, 2003, sid. 114.

³¹ Loidl Bernard, 2003, sid. 116.

3. Gångar

Växlande målorienterad gång

En växlande målorienterad gång följer inte linjen för direkt förflyttning mot slutmålet. Om man vill undvika att människor sneddar direkt till destinationen är det viktigt att målet inte är synligt för tidigt. För att distrahera besökarna från att ta den närmaste vägen kan man locka med mellanliggande mål som utsiktsplatser och sittplatser. Nedan visas skillnaden mellan negativ och positiv kontroll.³²

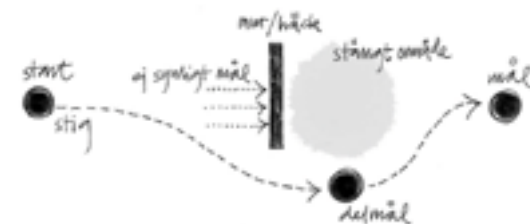
57.

Negativ kontroll:

Th. Eftersom målet är synligt lockas man att gå direkt dit men hindras av staketet.
Tycho Brahemuseet, Ven.

58.

59.

Positiv kontroll:

Th. Målet är dolt bakom höjden och man erbjuds andra upplevelser längs vägen i
"Snigellabyrinten" på Fredensborgs slott, Danmark.

60.

³²Loidl & Bernard, 2003, sid. 116.

3. Gångar

Kontroll

Indirekt målorienterad rörelse

Att nå en slutdestination så snabbt som möjligt är inte alltid motivet för promenaden, ibland är själva rörelsen det viktiga. Att vandra, jogga eller strosa är olika exempel på indirekt målorienterade rörelser. Dessa rörelsemönster ger möjlighet att lägga märke till speciella kännetecken och delmål längs vägen.³³

61.

Indirekt målorienterad rörelse:

Delmålen är viktiga på promenaden och slutmålet saknar prioritet.

Det gäller att vara medveten om hur människor instinktivt rör sig när man skapar stigar i landskapet. Även den vackraste formgivna vandringsstig kan komma att ratas av användarna om den strider mot deras krav. Resultaten vid misslyckande syns ganska snart genom nedtrampade grönytor där nya stigar skapats samtidigt som anlagda gångvägar övergivits.

Genom att förutspå användarnas stigar och använda dem som riktning vid planeringen kan man skapa positiv kontroll. Genom att dölja huvudmålet och erbjuda mål längs vägen minskar motivationen att avvika.³⁴

62.

Människors rörelsemönster:

Th. Genvägar kan lätt uppstå som här i Slottsparken i Malmö.

³³ Loidl & Bernard, 2003, sid. 116.

³⁴ Loidl & Bernard, 2003, sid. 110.

4. Fokus

63.

Fokus:

Ett rött objekt, som är symmetriskt placerat i en buxbomparterr, drar blickarna till sig.
Kulturen i Lund.

4. Fokus

4.1 Uppbyggnad

64.

Fokus:

Där gångarna möts står en staty som fångar uppmärksamheten. Kungsgatan, Malmö.

Fokus kan bildas av topografi, byggnader, vegetation eller vatten.

I ett samhälle är ofta fokus en dominant byggnad, till exempel ett monument, en skulptur eller en vattenanläggning. Objektet eller anläggningen blir inte sällan en samlingsplats eller ett landmärke. I parker eller i naturen kan fokus även bestå av en pergola, berså eller helt enkelt ett speciellt träd.³⁵ Vad som än är fokus så måste det vara något karaktärsfullt och som skiljer sig från omgivningen.

Skalan spelar roll för fokusets roll som landmärke, därför kommer ofta en kyrka i sin storskalighet att vara ett lokalt fokus. Byns eller stadsdelens karaktär påverkas av byggnadens existens och identitet skapas. Var fokus är placerat i ett rum är också avgörande för vilken roll och påverkan det har på omgivningen.³⁶

³⁵ Dee, 2001, sid. 46.

³⁶ Robinson, 2004, sid. 58.

4. Fokus

65.

Fokus genom form:

Den runda "Aspirinskulpturen" bildar fokus genom sin geometri. Friedrich Ebert Platz, Berlin.

Fokus kan vara en grupp av centralt placerade objekt, ofta vertikala som kontrasterar med omgivningen. Ett fokus kan vara en landskaplig form som hjälper orienteringen, en plats som lockar människor till exempel genom kulturella orsaker och blir en samlingspunkt. Fokus kan alltid beskrivas i jämförelse med omgivningen, de är större, mindre, ljusare eller rundare ³⁷.

³⁷ Loidl & Bernard, 2003, sid. 93.

4. Fokus

4.2 Placering

Symmetriskt fokus

Om fokus på en plats är nära skärningspunkten av de symmetriska axlarna framhävs rummets symmetri och det bildas en lugn och strikt formell karaktär. Trots eller kanske på grund av arrangemangets enkelhet återfinns det på några av de mest kända platserna för rumslighet i historien. Goda exempel är islamska gårdar, S:t Peters platsen i Rom och sydspanska trädgårdar.³⁸

66.

67.

68.

Symmetriskt fokus:

Ovan th. Kolonnen är placerad som ett vertikalt element mitt i trädgården. Billedhuggerhaven, Köpenhamn.

Th. Idegranar bildar fokus i den snötäckta buxbomparterren på Kronovalls slott.

³⁸ Robinson, 2004, sid. 60.

4. Fokus

Asymmetriskt fokus

Mellan platsens gränser och ett objekt skapas dynamiska krafter vars variation i styrka beror på avståndet mellan gränserna och platsens geometri. Man kan säga att objektet delar upp platsen i olika stora bitar som alstrar spänning mellan sig. När man skapar ett rum med asymmetrisk fokus bildas det en plats med både rörelse och vila. Detta är en dynamik som kan uppstå vare sig objektet är en byggnad, en staty eller ett träd.³⁹

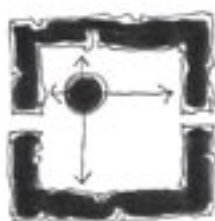
69.

Asymmetriskt fokus, förskjutet mot ena kortsidan:

Th. En avlång damm med skulptur placerad längst bort i blickpunkten. Malmöhus slott.

70.

71.

Asymmetriskt fokus, förskjutet mot hörnet:

Th. Ett ensamt träd bildar fokus i en matta av höstlöv. Kulturen i Lund.

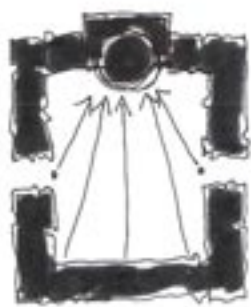
72.

³⁹ Robinson, 2004, sid. 60.

4. Fokus

Fokus på gränserna

Fokus på en plats kan befinna sig på gränserna runt rummet, inhägnaden eller entrén. Ett staket eller en häck kan vara så utformad vad gäller form eller färg att den själv bildar blickfång och fokus på platsen eller så kan det vara entréns utformning som ankomstplats som gör att det blir en viktig medelpunkt. Ett sådant fokus kan förstärka känslan av att ha kommit fram.⁴⁰ Om fokus är placerat på kanten eller gränsar till en plats kan det ändå ingå i kompositionen om det syns inifrån.

73.

Fokus på gränserna:

Th. En kraftig rosenbåge bildar tak över gången som leder fram till orangeriet.

Fredensborgs slott, Danmark.

74.

⁴⁰ Robinson, 2004, sid. 60.

4. Fokus

Externt fokus

Även ett objekt som är placerat långt borta kan fungera som fokus. Platskänsla och identitet kan ändå bildas eftersom objektet är visuellt integrerat inom området. Ett externt fokus kan skapa orientering längs en visuell axel och framhäva topografi, avgränsningarna eller helt enkelt sin egen form. Man kan placera ett objekt som till exempel ett träd eller ett monument bortom en stor gata för att bryta ett långt och rakt perspektiv.⁴¹

75.

Externt fokus:

Th. Turning Torso framträder och bildar fokus i fjärran. Stapelbäddsparken, Malmö.

76.

⁴¹Robinson, 2004, sid. 62.

4. Fokus

Fokus på statisk och linjär plats

Ett fokus kan skapa dynamik på en statisk eller en linjär plats. Ett ensamt träd vid sidan av en gata kan bilda fokus och en informell mötesplats skapas. Ett objekt, till exempel en skulptur på ett litet torg, kan få samma betydelse.⁴²

77.

Fokus på statisk plats:

Th. Fokuset kan vara centralt placerat som skulpturen i den lövfyllda fontänen. Bytaregången, Lund.

78.

79.

Fokus på linjär plats:

Th. Ett stort träd utmed gångvägen blir en mötesplats. Gamla Begravningsplatsen i Malmö.

80.

⁴² Robinson, 2004, sid. 62.

5. Växtval

81.

Formklippt:

Buxbom kan vara ett bra val om man vill ha ett så här perfekt resultat.

Fredriksbergs Slott, Danmark.

5. Växtval

82.

Växtval:

Rosen med sin blekrosa färg kontrasterar fint mot de formklippta buxbomfigurerna på Maryhill i Lund.

Hur väljer man växter till en plantering eller trädgård när det finns så mycket att välja mellan? Det kan vara en bra utgångspunkt att tänka igenom vilken karaktär man eftersträvar, vilket bladverk, vilka blommor och vilken färgsättning som kan förstärka detta. Ett medvetet växtval med hänsyn till växternas särskilda egenskaper, deras dynamik och utveckling är en bra förutsättning. Nedan presenteras ett antal olika aspekter på växtval.

83.

Karaktär och växtval:

Tv. Ett stökigt intryck ger växtrikedomen bland de åldrade skulpturfragmenten.

Billedhuggerhaven, Köpenhamn.

Th. Den välfriserade buxbomparterren känns mycket mer ordnad. Barockträdgården, Fredriksborgs Slott, Danmark.

84.

5. Växtval

5.1 Karaktär

För att skapa karaktär, eller flera olika karaktärer i trädgården bör man tänka igenom vilken känsla trädgårdsrummet ska förmedla och vad som ska vara den bärande idén. Det kan vara lättare att förmedla förslaget om man bestämmer ett tema för planteringen. Att sätta ord på uttrycket kan vara en hjälp för att göra medvetna växtval. (se vidare kapitel 7. Idéträdgårdar) Man vill kanske göra en formell trädgård med klippta former, en naturlig plantering med inspiration från en havsstrand eller en romantisk täppa. Då finns alla möjligheter att skapa karaktärsfulla kombinationer om man väljer rätt växter.

85.

Karaktär:

Tv. En stram vattenanläggning med ett sparsmakat växtval ger ett strikt intryck. Potsdamer platz, Berlin.

Th. Den romantiska sittplatsen bland tulpaner och rosa blomblad från körsbärsträdet har en annan stämning. Min trädgård, Lund.

86.

Det är genom växtkomposition och val av växter som man kan skapa den spänning, lätthet eller mystik man vill ha i sin plantering. Bladverk, blomform, textur och färg är komponenter som kommer att behandlas i detta kapitel.

5. Växtval

5.2 Bladform och textur

En växt är så mycket mer än blomningen som ofta är det man först tänker på. Oavsett hur mycket energi man lägger ner på att skapa fina färgkombinationer av blommorna behåller växterna sina blad mycket längre än sina blommor. Lövfällande växter har blad halva året och städsegröna hela året. Därför kan man ägna bladens utseende större omtanke och fråga sig om växten är intressant också när den inte blommar. Det finns många möjligheter att skapa form- och färgmässig variation i planteringen genom att utnyttja bladens karaktär. Om man uppmärksammar alla de variationer som kan finnas bland bladverk kommer man att kunna skapa en helhet i trädgården även utanför högsäsongen.⁴³

87.

Bladformer:

Tv. Funkian har stora och generösa blad.

88.

Th. En samling småbladiga växter i ett tråg går att studera på nära håll.

Bladformer kan vara stora och skulpturala som hos piprankan eller små och finlövide som kotulans blad. Bladverket kan vara linjärt som hos till exempel iris eller gräs. Det blir ofta en bra effekt om man placerar storbladiga växter i kontrast med växter som har små blad eller blommor. I en blommande perennrabatt kan storbladiga växter ofta hjälpa till att skapa struktur och att erbjuda vila för ögat. För att det inte ska bli en enda röra av alla bladformer kan man använda en enhetlig bottenplantering av marktäckare eller genom att hålla samman rabatten med en kantplantering.⁴⁴

Bladens textur är en viktig aspekt som syns mer ju närmare man kommer växterna. Det kan därför vara lämpligt att placera växter med fin textur i framkanten av rabatten eller i en småskalig miljö⁴⁵. Ljuset hjälper till att förstärka växternas textur för de högglossiga bladen hos hasselört, hårligheten hos lammöron eller buckligheten som bildar mönster på funkians blad. Om man studerar växterna när de slår ut på våren kommer man att märka att texturen syns extra tydligt då.⁴⁶

⁴³ Schul, 2003, sid. 56-57.

⁴⁴ Gustavsson, 1989, sid. 65.

⁴⁵ Oudolf, 1999, sid. 32-33.

⁴⁶ Oudolf, 1999, sid. 32-33.

5. Växtval

Bladstorleken och texturen skvallrar ofta om vilka livskrav växten har. Det är ingen tillfällighet vilken bladform plantan har. Växter med stora och vackra blad som till exempel rodgersia är inte sällan de som trivs i den fuktiga skuggan. Ludna och gråaktiga bladverk hör ofta hemma på växter som trivs i full sol och deras textur träder bäst fram på denna växtplats.⁴⁷

89.

Bladtextur:

Tv. De blanka och njurformade bladen hos hasselört blänker i solen.

Th. Salvians mjukludna blad lockar till beröring.

90.

Prydnadsgräs

Gräsen vertikala uppbyggnad står i fin kontrast mot de flesta växters bladverk. När man använder gräs i sina planteringar för man in en bit av naturen i trädgården. Ljuset fångas i de långa stråna och vinden får gräset att röra sig. De mjuka färgerna och det långa prydnadsvärdet gör det extra värdefullt.⁴⁸

91.

Prydnadsgräs:

Gräsen för in vertikala linjer och rörelse i trädgården långt in på hösten.

⁴⁷ Schul, 2005, sid. 44.

⁴⁸ Oudolf, 1999, sid. 58.

5. Växtval

5.3 Blomform

Bortsett från färgen hos de enkla blommorna så har plantan som helhet också olika karaktär på blommorna som man bör räkna med. Dessa karaktärer kan ge lodräta eller vågräta linjer och de kan skapa kontrast eller ge ett luftigt intryck. Nedan presenteras Piet Oudolfs indelning av blommornas former, det är en teori bland många andra.

92.

Former:

Bakom buxbomhäcken varvas skirt gräs med strikt blå iris. Vid växthuset på Sofiero.

Spiror

Blomspiror består av en stjälk fylld av tätt sittande blommor, ju tätare de sitter desto renare form. Spiror kontrasterar effektivt mot andra blomformer och skapar ordning i samspel med växter som har otydligare form. De sticker ut genom sin vertikala uppbyggnad och bildar en förbindelse mellan himlen och jorden. Exempel på spiror är fingerborgsblomma, silverax och salvia.⁴⁹

93.

Spiror:

Tv. Rosa fingerborgsblommor, lika vertikala i sin uppbyggnad som det vita staketet.

Th. Lupinerna kontrasterar inte bara genom sin citrongula färg utan även genom sin form mot den ljusblå vallörten.

94.

⁴⁹ Oudolf, 1999, sid. 18.

5. Växtval

Knappar och klot

Blomformen som är uppbyggd av koncentrerade och täta samlingar av blommor, blir tydliga färgpunkter och fokus i en plantering. Varje blomma kan ha en eller flera knappar eller klot arrangerade på stjälken. Formen kontrasterar mot mjuka former som slöjor eller plymer och har ett åretruntvärde eftersom en del sitter kvar en stor del av vintern som mörka prickar. En klunga av klotformade blommor på sina stänglar kan bli så transparent att man kan se genom dem. Exempel på knappar och klot är grekisk vädd, bolltistel, temynta och allium.⁵⁰

95.

Knappar och klot:

Tv. I en solbelyst plantering står blå bolltistel med sina sträva blommor.

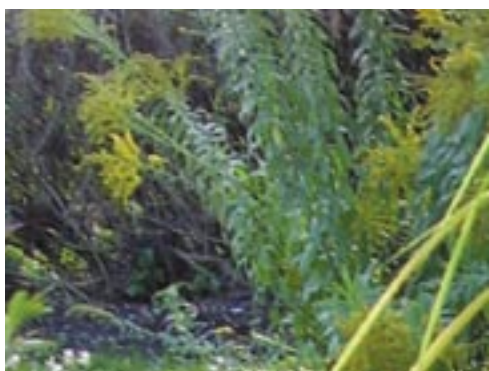
Th. Gräslökens lila blommor har klotrund blomform.

96.

Plymer

Plymformade blommor är ett mjukt mellanting mellan spiror och flockblommor. De är sammansatta av en otalig mängd av mycket små individuella blommor som sitter samman på ett löst och fluffigt sätt. De kan knyta samman flockblommor och spiror eftersom de till formen befinner sig mittemellan. Blomformen är speciellt effektiv i stor mängd då de luftiga plymerna rör sig i vinden. Man kan ha dem för att binda samman många olika former till en enhet. Exempel på plymformade blommor är bland annat ruta, älggräs, höstris och rodgersia.⁵¹

97.

Plymer:

Tv. Gullriset är högt och mjukt.

Th. Aklejrutans luftiga plymer bildar rosa moln bland de andra perennerna.

98.

⁵⁰ Oudolf, 1999, sid. 20.

⁵¹ Oudolf, 1999, sid. 22.

5. Växtval

Flockblommiga

Flockblommor är familjen där många av våra vanliga vilda blommor ingår. De är en sammansättning av tusentals individuella småblommor som ger ett känsligt och mjukt intryck. Flockblommorna med sin rundade form är motsatsen till de himmelsträvande spirorna. Många vilda blommor är flockblommor och därför får en plantering med flockblommor naturliknande intryck. Många blommor med denna form har blomsamlingar som bildar sammansatta mönster.

Bland flockblommorna kan man nämna angelika, flockel, röllika, sedum och flox.

99.

Flockblommor:

Tv. En matta av kärleksört växer under körsbärsträdet.

Th. Rosenflockeln har höga blomställningar.

100.

Kragblommor

Kragblommor har massor av minimala blommor så tätt samlade att man ofta tror att de är en enda blomma men de har yttre blommor med strålliknande kronblad. De yttre och de mittersta kronbladen har ofta olika färg som kan ge dem ett markant uttryck. De yttre kronbladen trillar många gånger av efter blomningen och kvar blir en knapp som kan stå kvar en stor del av vintern. Kragblommorna påminner om solen både till sin form och på grund av det faktum att många blommor från midsommar och framåt. De växer ofta på soliga platser som ängar och fält där man kan se dem som optimistiska utropstecken. Vanliga kragblommor är: solhatt, rudbeckia, aster och solbrud.⁵²

101.

Kragblommor:

Tv. Färgglada kragblommor lyser som solar i rabatten.

Th. Röd solhatts knappar sitter kvar långt in på vintern.

102.

⁵² Oudolf, 1999, sid. 24-26.

5. Växtval

Slöjor

Det är inte alla växter som har en tydlig form, en del skapar ett nät av stjälkar, blommor och blad som gör att man kan se igenom dem. Dessa transparenta växter är mest luft och ett nytt perspektiv skapas när man ser igenom dem och uppfattar vad som finns längre bak i planteringen. Blommor med form av slöjor och draperier kan medvetet användas för att skapa en karaktär av romantik och mysticism eller effektfulla färg- och formkombinationer. Men det kan bli för mycket också. Växterna kan dra uppmärksamhet från det mönster som var tänkt att synas. Exempel på slöjor och gardiner är fjädergräs, japanskt gräs och tåtel.⁵³

103.

Slöjor:

Tv. Japanskt gräs kan vara högt och stramt eller mjukt och böljande.

Th. Skobandsolrosen är sirlig samtidigt som den är uppseedendeväckande.

104.

5. Växtval

Struktur- och fyllnadsväxter

En del växter dominerar mer än andra. De kan ha en tydlig struktur som till exempel många gräs med sina långa strån och blomvippor eller så kan de dominera genom en tydlig och dramatisk form som bolltistel eller funkians rundade bladrosetter. Många plantor saknar en tydlig form men har istället blommor eller andra egenskaper som får dem att sticka ut.

Andra växter är mera tillbakahållna, de verkar krypa runt andra växter och fylla ut mellanrum. Växter som fungerar så här är till exempel gråludna lammöron och flera arter av fingerört. Detta innebär att man kan dela upp plantorna i strukturplantor och fyllnadsplantor.

Fyllnadsplantor är användbara eftersom många strukturplantor inte går att kombinera utan risk för en överstimulerande effekt. Fyllnadsplantorna är ofta bra som framkant i en plantering eftersom de med lyckat resultat kan fungera som marktäckare. Andra odlas för sina blommor eller sitt bladverk.

Exempel på fyllnadsplantor är olika sorters nävor, kattmynta och daggkåpa.

Till strukturplantorna kan man räkna de flesta av spirorna och flockblommorna.

Strukturplantorna håller sig ofta prydliga en stor del av säsongen medan fyllnadsplantorna ser stökiga och formlösa ut efter blomningen. Man kan spalta upp struktur- och fyllnadsplantor i ett spektrum där de flesta blommor befinner sig mellan två ytterligheter. En bra tumregel är att förhållandet mellan struktur- och fyllnadsplantor bör vara 3 till 1.⁵⁴

105.

106.

Strukturplantor:

Tv. Gräset och veronikan behåller sin struktur en stor del av året.

Th. Den blå bolltisteln är tydlig i sin struktur.

107.

108.

Fyllnadsplantor:

Tv. Den formlösa daggkåpan fyller utrymmet bra mellan andra växter.

Th. Jättevallmon tappar snabbt både blomblad och form.

⁵⁴ Oudolf, 1999, sid 52-55.

5. Växtval

5.4 Färg

109.

Färg:

Tv. Kalla och varma färger blandas i Alnarps perennsortiment.

Th. Mörkt purpurröda tulpaner som nästan är svarta är fina ihop med pionernas röda skott. Min trädgård, Lund.

110.

Färglära

Det krävs medvetenhet när man väljer växter i trädgården med färgskalan i åtanke. Färger ändrar hela tiden karaktär och betydelse i samspel med omgivningen.⁵⁵ Nyansväxlingar kan uppstå med olika stadier i blommans utveckling och i dagsljusets skiftningar.

Blomfärgen kan också uppfattas olika beroende på textur, avstånd till betraktaren och blommans storlek. Tidpunkten för blomningen är den svåraste utmaningen, man kan aldrig vara säker på hur resultatet blir.⁵⁶ En blomma som hamnar i rätt sällskap kan skapa atmosfär av värme eller kyla eller till att göra ett avstånd längre eller kortare.⁵⁷

⁵⁵ Schul, 2003, sid. 52.

⁵⁶ Gustavsson, 1989, sid. 55.

⁵⁷ Gustavsson, 1989, sid. 55.

5. Växtval

111.

Färgcirkel:

De varma och kalla färgerna står mittemot varandra i färgcirkeln.

Färglära

Det finns enligt den klassiska färgläran tre grundfärger (primärfärger): rött, gult och blått. Dessa färger kan man inte få genom att blanda andra färger. I kombinationer med dessa uppstår tre sekundärfärger: orange, grön och violett. Fortsätter man att blanda färgerna med varandra kommer man till slut att ha en fullständigt glidande övergång runt hela färgcirkeln. När man studerar en sådan färgcirkel kommer man att se att färgerna har olika ljushet och kan därför tåla olika mycket uppblandning utan att mista sin karaktär av ”färg”.⁵⁸

⁵⁸ Schul, 2003, sid. 52-54.

5. Växtval

112.

Komplementfärger:

Tv. Blått och orange är komplementfärger och ger maximal effekt i en plantering.

113.

Komplementfärger

De färger som är varandras motsatser ligger mittemot varandra i färgcirkeln. Mittemot den violetta finns den gula, mittemot den ljusaste den mörkaste och så vidare. De är komplementära mot varandra, dvs. komplementfärger. Om man blandar två komplementfärger med varandra tar de ut varandra och gör varandra grå.⁵⁹

⁵⁹ Schul, 2003, sid. 52-54.

5. Växtval

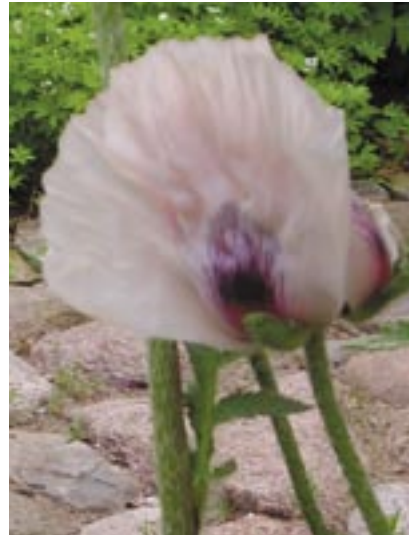

114.

Ovan. Tegelrött, och grållila är valörer.

115.

116.

Th. Valörer kan återfinnas bland blommorna till exempel på den orientaliska vallmon.

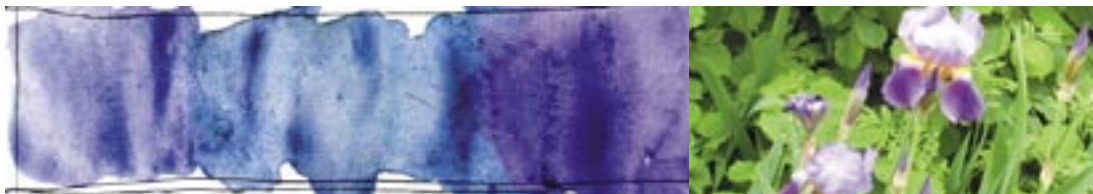
Valör

Uppdelningen i grundfärger och sekundärfärger är inte nog eftersom det inte går att placera in till exempel brunröda eller olivgröna toner. Då får man istället beskriva färgernas valör som är en beteckning för att beskriva färgernas renhet, det vill säga färgens innehåll av svart, vitt, eller orenhet beroende på blandning med komplementfärger. Hög valör är samma sak som stor renhet.⁶⁰

⁶⁰ Schul, 2003, sid. 54-55.

5. Växtval

De enskilda färgerna:

117.

Blått

Blått är en sval och kall färg som syns bra i morgonljus och på kvällen. Färgen kan medvetet användas för att skapa avstånd och djup i en plantering.⁶¹ Färgen som vi i andra sammanhang kallar blå är ovanlig på blommor men den kan förekomma med inblandning av svart, vitt eller grått. De blå tonerna tål en ganska stor inblandning av andra färger utan att förlora egenskapen ”blå”. Därför finns det gott om blommor med färgen blåviolett i växtvärlden och det gör valmöjligheterna stora när man önskar att plantera en blå eller blåviolett trädgård.⁶² Det är svårt att blanda blålila toner med klart blått däremot blir färgen klarare än någonsin i kombination med vitt och ljusgult. Varmt gul bör man däremot akta sig för att använda då den kan se smutsig ut i sammanhanget. Annars är en vanlig kombination blålila, lila och kalla rosa toner. Gråtonade blad är viktiga inslag i kombination med blått.⁶³

118.

Gult

Gult kan sprida solig och livlig värme eller kylig klarhet. Det är den ljusaste färgen som sämst tål uppblandning av andra färger och mister snabbt sin egenskap ”gul”. Man behöver inte tillsätta mycket blått till en gul färg förrän den är grön, inte mycket rött förrän den är orange och så vidare. Därför finns det inte så många olika gula färger och inte så många olika gula färger på blommor.⁶⁴ Men det finns gott om gula blommor i naturen och i trädgårdssammanhang. Vårens lökväxter och höstens höga perenner är ofta gula. Önskar man ett varmt intryck går det att kombinera gult med rött, orange eller tegelrött. Gult är en dominant och mäktig färg som kan verka orolig i sällskap med grönt, man kan dämpa intrycket med vitt, grått eller lite rosa. Ska man kombinera gult med blårosa eller silverblått bör man välja en kall svavelgul färg. Annars är en klassisk kombination mellan komplementfärger gult och lila.⁶⁵

⁶¹ Oudolf, 1999, sid. 36.

⁶² Schul, 2003, sid. 52-54.

⁶³ Gustavsson, 1989, sid. 60.

⁶⁴ Schul, 2003, sid. 52-54.

⁶⁵ Gustavsson, 1989, sid. 60.

5. Växtval

119.

Rött

Den röda färgen drar till sig uppmärksamhet med sin varma utstrålning. Färgen har en förmåga att dra sig mot besökaren och kan därför förstärka djupverkan om den placeras i framkanten av en plantering. Trots att rött är så uppseendeväckande är rött den första färgen som försvinner när det skymmer.⁶⁶ Det finns inte många blommor i den svenska naturen som är lika klart röd som kornvallmo. I planteringar kan den röda färgen verka dyster trots att den är så färgstark, detta kan man motverka genom att kombinera med purpur- eller kopparfärgat bladverk. Man kan också pigga upp en tung röd plantering med ljusgula, gräddvita eller limegröna komplement.⁶⁷ Den purpurröda färgen kan te sig mörk och dyster men med sin ovanliga utstrålning kan den i kombination med ljusare blommor bli attraktiv och sofistikerat. Det finns en hel del bladverk som är mörkt purpurfärgade och de kan bli effektfulla som överraskningsmoment i en ljusare plantering.⁶⁸

120.

Vitt

Det finns gott om perenner och med vit blomfärg liksom vitbrokiga blad. Vitt hör inte till färgerna i färgcirkeln men är vid komposition lika viktig som de andra färgerna. Detta märks inte minst när det mörknar, vitblommiga växter syns nämligen bäst i skymningen. Eftersom vitt är dominerande bör den användas med försiktighet. Stor betydelse för resultatet blir därför blommornas textur, det kan skapas ett mindre hårt intryck med många små blommor. De flesta vita blommor har en skiftning i gult, rosa eller grått eller ett färgat mittparti som påverkar nyansen. I kombination med rent blå växter framträder vitt bäst eller mot en mörkgrön bakgrund som t.ex. idegran eller buxbom. Man kan även använda cremevita toner för att dämpa gula och röda toner.⁶⁹

⁶⁶ Oudolf, 1999, sid. 34.

⁶⁷ Gustavsson, 1989, sid. 58-59.

⁶⁸ Oudolf, 1999, sid. 38.

⁶⁹ Gustavsson, 1989, sid. 60.

5. Växtval

121.

Pastell och silver

Pastellfärger är mjuka och kan tona ner starka färger i en plantering. Bland pastellfärgerna är vitheten mer styrande än grundkulören därför är de lättare att kombinera utan risk för krockar.

De silvriga tonerna hos gråbladiga växter fungerar genom att dämpa starka och intensiva färger i en växtkomposition. Silvriga bladverk är som bäst i kombination med vitt eller som komplement till mjuka pastellnyanser. Gråbladiga växter kan även användas tillsammans med blågrått, violett och klargult.⁷⁰

⁷⁰ Gustavsson, 1989, sid. 64.

5. Växtval

5.5 Planteringsmodeller - färg

Hur man kombinerar växter tillsammans är personligt och det finns hur många sätt som helst att komponera planteringar för att få ett harmoniskt resultat. En utgångspunkt kan vara att först tänka på vilken effekt som eftersträvas, vilken form som blommorna ska ha och vilka färger som ska finnas med i kompositionen. Sedan finns en del generella principer man kan ta till för att komma vidare i processen, planteringsprinciper som kända trädgårdspersonligheter har skrivit ned. En förebild som fortfarande har inflytande över perennanvändningen är Gertrude Jekyll som skapade planteringar med harmoni mellan närliggande färgnyanser. Komposition med blomfärger blev en konst i hennes trädgårdar och skrifter⁷¹. De två som jag lånat principer ifrån; Jane Schul som beskriver olika slags färgkombinationer och Piet Oudolfs planteringsmodeller för färg och form har sannolikt också påverkats av Jekylls teorier.

Monokroma planteringar

En plantering i rent vita, röda, rosa eller blå blommor kan kallas monokrom eller enfärgad plantering. När man komponerar med närstående blomfärger bildas ett raffinerat spel i den lilla skalan men det kan också bli tråkigt. Detta kan motverkas genom att man medvetet använder variation i växternas former. Denna planteringsmodell är lämplig för små trädgårdar, ett mindre avgränsat trädgårdsrum eller en liten rabatt då man kan avnjuta den på nära håll. Ett välkänt exempel är "Den vita trädgården" som Vita Sackville West skapade på Sissinghurst. Enfärgade planteringar kan naturligtvis vara uppbyggda av andra färger som gult eller blått och få sällskap av gult eller gråblått bladverk.⁷²

122.

Blått:

En enhetligt blå plantering kan bestå av pärlhyacint och byggas på med andra blommor i närstående färg.

123.

124.

Vitt:

Olikformade växter förenas genom dess vita blomning.

125.

⁷¹Gustavsson, 1989, sid. 55.

⁷²Schul, 2003, sid. 55.

5. Växtval

Analoga planteringar

Planteringar där man arbetar med närstående färger i en snar del av färgcirkeln, exempelvis en primär och en av de omgivande sekundärfärgerna kan man kalla analoga planteringar. Man får många fler möjligheter än om man ska hålla sig till enfärgat växtmaterial samtidigt som det kan bli ett fint spel i den lilla skalan. Det kan vara svårt att hitta tillräckligt många olika rent röda blommor till en monokrom plantering men då kan det underlätta att innefatta till exempel orange för att ha fler arter och sorter att välja mellan. Man bör fortfarande tänka på variation i bladverk och växtsätt för att det inte ska bli enformigt.⁷³

126.

Röd-orange plantering:
Massverkan av solbrud och rudbeckia.

127.

128.

Blå-lila plantering:
Nävor och aklejoj i närstående toner.

129.

⁷³ Schul, 2003, sid. 55.

5. Växtval

Komplementära planteringar

Vill man ha så stor kontrastverkan som möjligt kan man skapa en komplementär plantering. Färgerna som är varandras motsats i färgcirkeln som blått och orange eller gult och violett skapar tillräckligt mycket kontrast för att man inte ska behöva använda variation i bladverk och växtsätt, annars kan det lätt bli rörigt. Det kan ofta vara god idé att använda mer av den ena av färgerna och endast använda den andra i små doser som kontrastgivare.⁷⁴

130.

Lila-gul plantering:

Med blommande dagdkåpa och stäppsalia uppnås maximal kontrast.

131.

⁷⁴ Schul, 2003, sid. 56.

5. Växtval

5.6 Planteringsmodeller - färg och form

Om man låter alla blommor i en plantering ha samma form som till exempel spiror kommer den att se enförmig ut hur mycket man än arbetar med färgkombinationerna. Tänker man på hur en blomsteräng ser ut består den ofta av en blandning av tistlar, kragblommor, spiror, flockblommor och knappar. Blomformerna varierar så att ången får ett starkt uttryck. Spiror och flockblommor är de som är mest visuellt olika, den ena vertikal och himlasträvande och den andra horisontell i sin form. Med ett fyllnadselement av plymer kan dessa två blomformer användas och ingår därför ofta i de mest lyckade planteringarna. Nedan följer exempel på hur man kan kombinera färg och form.⁷⁵

Liknande form + liknande färg

Det raffinerade spelet mellan två mycket lika färger och former kan skapa ett starkt intryck.

131.

Lika form och färg:

En överväldigande mängd tulpaner i olika närliggande rosa färger.

Olika form + liknande färg

Här kan man skapa planteringar på ett färgtema där växter med olika form sätts samman.

133.

Olika form, liknande färg:

Vita tulpaner, löjtnantshjärta och vitrandig funkia hålls samman genom färgvalet.

⁷⁵ Oudolf, 1999, sid. 43.

5. Växtval

Liknande form + olika färg

Resultatet kan bli lyckat trots att det finns en gräns för hur mycket kontrast man kan tåla.⁷⁶

134.

Liknande form och olika färg:

Mängdverkan skapas av sommardahlia i massor av olika färger.

Olika form + olika färg

Det finns en stor risk att det blir för mycket kontrast i en sådan här kombination men ibland kan en chockerande kombination faktiskt lyckas.

135.

Olika form och olika färg.

Blå och röda blommor, gräs och vitkantade bladverk blir tilltalande trots den oväntade kombinationen.⁷⁷

⁷⁶ Oudolf, 1999, sid. 43.

⁷⁷ Oudolf, 1999, sid. 43.

5. Växtval

5.7 Repetition och rytm

136.

Repetition och rytm:

Blåeld och andra örter växer i klapperstenen på Neptuni åkrar på Öland.

137.

Ett konstruerat men vilt intryck ger också blommorna på Maryhills kullerstensgård i Lund.

En vildväxande äng med spridda blommor över en stor yta är ett bra exempel på repetition när det är som bäst. Det är denna visuella kontinuitet som man många gånger vill uppnå när man skapar en stor plantering och man inte vill att resultatet ska bli plottrigt. För många arter i en komposition gör att det blir splittrat och det finns inget som håller ihop intrycket men om man repeterar vissa växter, färger eller former i planteringen skapas en stark rytm. Det kan vara en speciell strukturplanta som upprepas ett antal gånger eller så som naturen själv skapar repetition; genom att självsådda plantor med tiden får sprida sig över ytan.⁷⁸

⁷⁸ Oudolf, 1999, sid. 64.

6. Goda exempel

6.1 Billedhuggerhaven

138.

Ruiner och bladverk:

Slingrande växter och stora träd samsas med de gamla skulpturerna.

6. Goda exempel

6.1 Billedhuggerhaven

Köpenhamn, förnyelse genomförd av tegnestuen Schul & Co 2002.

139.

Marktäckare och skulpturer:

I den stora bladmassans gröna skiftningar bildar den lilla skulpturen fint fokus.

Billedhuggerhaven är en trädgård där man tagit stor hänsyn till platsens förutsättningar och gjort tillägg genom mängder av växter som förstärker det lummiga och exotiska intrycket.

Trots att Billedhuggerhaven ligger mitt inne i Köpenhamns myller inte många steg från Kongens nytorv är trädgården inte känd av många. Den lummiga gården är belägen väl dold bakom höga murar vid Konstakademin Charlottenborg och har tidigare varit en av Köpenhamns botaniska trädgårdar. 2002 genomfördes en större renovering av trädgården med hjälp av landskapsarkitekt Jane Schul och Jonas Maria Schul. Utgångsläget för förnyelsen var att man skulle försöka bevara så mycket som möjligt som minner om platsens historia och samtidigt fungera som arbets- och samlingsplats för Billedhuggerskolens elever. Man tillförde inte så mycket nytt material och tog bort så lite som möjligt. De stora stenblock och skulpturreuiner som fanns i trädgården kördes inte iväg utan återfinns i många fall på precis samma plats som innan upprustningen. De nya markbeläggningarna består av grus och platsgjuten betong.⁷⁹

⁷⁹ Schul. 2003, sid. 99-103.

6. Goda exempel

140.

Bladverk och gångar:

Tv. Skulpturfragment ligger halvt övervuxna av slingrande murgröna och funkior.

Th. Oregelbundna grusgångar leder till ateljéerna.

141.

Det frodiga intrycket förstärks av alla marktäckare och storbladiga perenner som täcker marken och klängväxter som kastar sig upp i skulpturer och träd. Bland perennerna kan man nämna *Aconitum carmichaelii* 'Arendsii', oktoberstormhatt, *Alchemilla mollis*, jättedaggkåpa, *Carex buchananii*, kopparstarr, *Digitalis purpurea* 'Alba', vit fingerborgsblomma, *Geranium macrorrhizum* 'Onaboz', flocknäva, *Hedera helix*, murgröna *Hemerocallis citrina*, blekgul daglilja, *Hosta* 'Sum and Substance', funkia, *Phlox russeliana*, lejonsvans och *Rodgersia henrici*, rodersia. Under våren och försommaren skickar lökväxterna upp blommor över den bladtäckta marken. Det är bland andra *Allium christophii*, stäplök, *Fritilaria meleagris*, kungsängslilja, *Lilium martagon*, krollilja och *Tulipa acuminata*, botanisk tulpan.⁸⁰

⁸⁰ Schul. 2003, sid. 99-103.

6. Goda exempel

142.

Ormbunkar och murgröna:

Strukturskillnaden hos murgröna och de uppstickande ormbunkarna gör att kontrast skapas i den stora ytan.

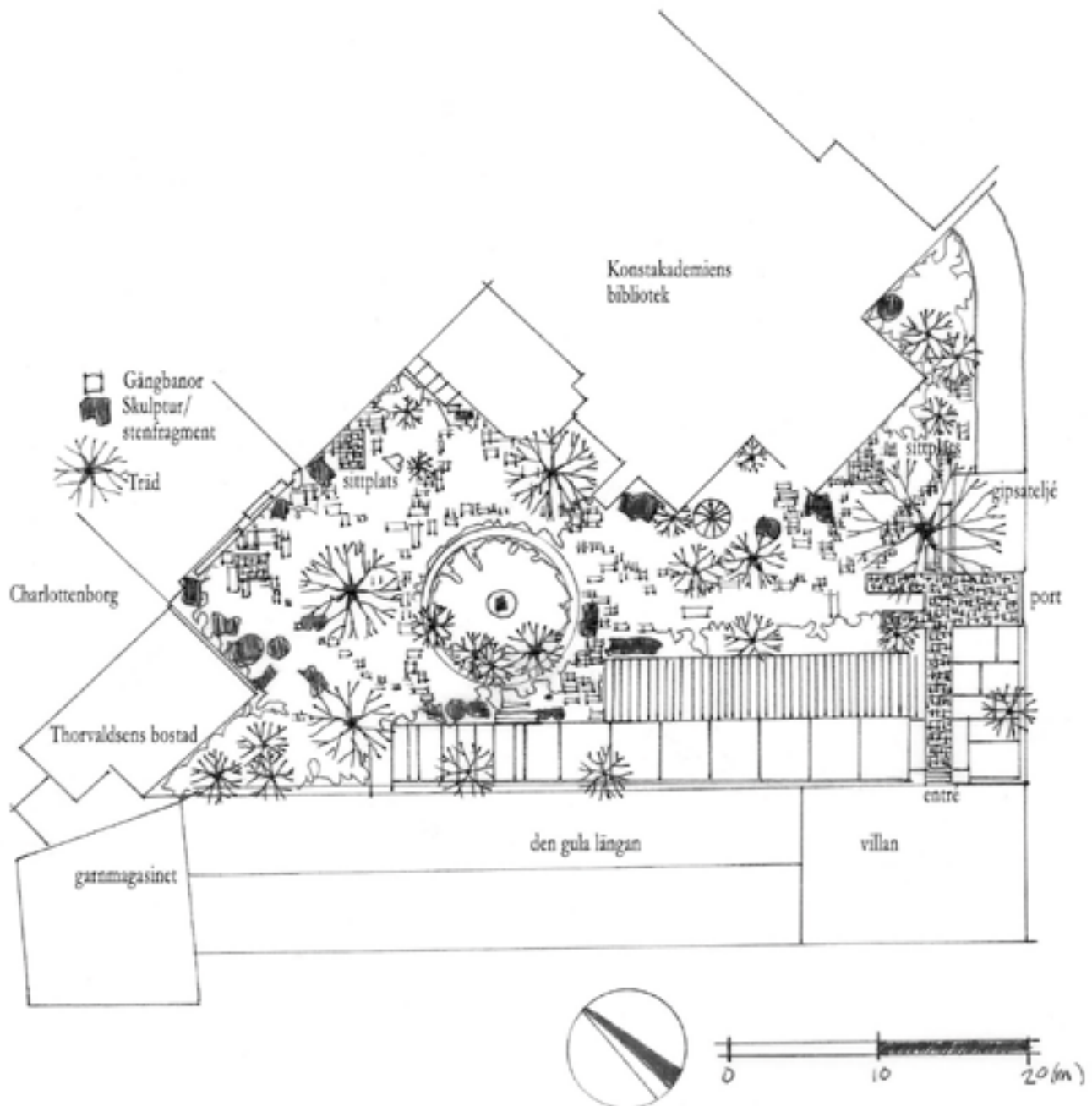
143.

Överallt står kolonner och andra objekt bland bladverken.

Mängden bladverk och grönska är överväldigande även så sent på året som vid mitt besök i oktober. Runt sittplatserna under de stora träden växer prunkande perenner och oktoberstormhatten blommar med sina klarblå spiror. Av stadens ljud hörs inget, man kan bara se några studenter gå in och ut ur verkstaden. På våren när solen hittar in på gården är där nog mer liv och rörelse, då blir plötsligt bänkarna upptagna av solande studenter.

6. Goda exempel

Plan över Billedhuggerhaven

144.

Innergården vid Charlottenborg rymmer många exotiska träd.

6. Goda exempel

6.2 Bertil Hanssons trädgård

145.

Linjer och klot:

Det långsmala rummet med kanalen avslutas vid en sittplats intill buxbomkloten.

6. Goda exempel

6.2 Bertil Hanssons trädgård

Privatträdgård i Lund

146.

Entré:

De stora buxbomkloten kantar gången framför huset och för in runda former i trädgården.

Trädgården är ett exempel på hur starka geometriska former kan samspela med ett spännande växtval och skapa olika rum på en begränsad yta.

En entré inramad av grannens husvägg på ena sidan och en hög avenbokhäck på andra sidan döljer effektivt en fascinerande privatträdgård i norra Lund. Trädgården började anläggas av Bertil Hansson till det nybyggda huset 1970. Han var inspirerad av de engelska trädgårdsskaparna och hade studerat trädgårdar i England i böcker och på semesterresor. För att skydda från vindar och insyn planterades först häckarna runt den 800m² stora trädgården. Även inne i trädgården finns häckar som delar upp trädgården i olika rum. Idegranshäckar och avenbokhäckar skapar linjer och bakgrund till vackra träd och växter. En grupp väldiga och formklippta buxbom har tagit plats framför huset. De blir med sin massiva framtoning och runda form en motvikt till alla raka linjer i trädgården. (Se plan sid. 72). Det största rummet har en rektangulär gräsmatta. En smal och grund kanal löper parallellt med idegranshäcken och en grupp stentråg med småbladiga växter har arrangerats med häcken som bakgrund.⁸¹

⁸¹ Bühler, 2000, sid. 130-139.

6. Goda exempel

147.

Liten skala:

Vattenkar på gräset bland småbladiga växter.

148.

Konst-och vattnelement:

Tv. En keramikfågel har sitt bo i buxbomen.

Th. Den japanska hörnan rymmer en liten sittplats och på en urgröpt sten faller vattendroppar.

149.

Fler rum går att uppleva på den rundtur i trädgården som planerades från början. Först kommer man till den gula trädgården med gulbladiga växter som *Euonymus fortunei* "Emerald 'n Gold", guldbenved och *Gleditsia triacanthos* "Sunburst", gulbladigt korstörne. En silverträdgård som tidigare var full av gråbladiga växter, rosa perenner och blommande klematis väntar innan den japanska hörnan. Där är väggarna svartmålade och ett litet vattenarrangemang skapar på den lilla ytan en intim stämning.⁸²

⁸² Bühler, 2000, sid. 130-139.

6. Goda exempel

150.

Vackra trädstammar och bladverk:

Tv. På väg längs en smal gång mot skuggträdgården står en stor urna.

Th. Körsbärsträdets glänsande stam står i en matta av perenner med runda bladverk.

151.

När man gått förbi nedre delen av det stora rummet och in i mörkret vid det borte hörnet av trädgården kommer man in i skuggträdgården. Där växer träd med fina bladverk i ett häckomgärdat och privat rum. Det är *Sorbus americana*, amerikansk rönn, och olika japanska lönnar som växer i en snårskog av marktäckare som blankbladig *Asarum europaeum*, hasselört, blåaktiga *Hosta sieboldiana* "Elegans", daggfunkia och det mörka gräsliknande *Ophipogon planiscapus* "Nigrescens", mörkt ormskäg. ⁸³

152.

Atriumgården:

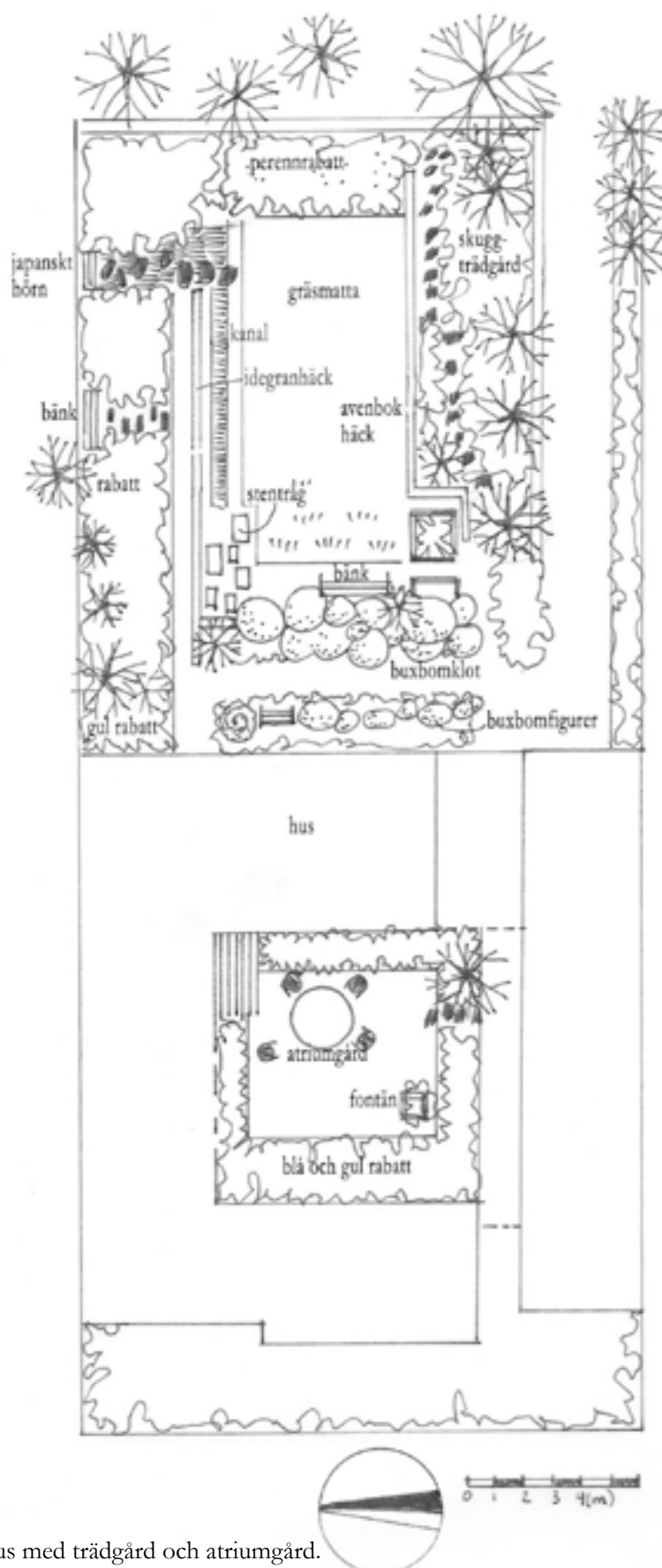
Innergården med klättrande bladverk både på mark och väggar.

Atriumgården omges på alla sidor av byggnader och boningshus. Där bildas en intim plats för total avskildhet. Växtligheten är frodig och perennerna som växer framför vardagsrummet går i gult och blått. Komplementfärger som tar fram varandras kvaliteter om man planterar dem tillsammans. Växtligheten klänger upp på väggarna och innesluter sittplatsens blå trädgårdsmöbler.

⁸³ Bühler, 2000, sid. 130-139.

6. Goda exempel

Plan över Bertil Hanssons trädgård

153.

Boningshus med trädgård och atriumgård.

6. Goda exempel

6.3 Östra kyrkogården

154.

Buxbom och katsura:

Katsuornas kronor bildar ett skyddande tak och sprider väldoft.

6. Goda exempel

6.3 Östra kyrkogården

Lewerentz kyrkogård i Malmö

155.

Begravningskvarter:

Tv. Stadslika begravningskvarter finns på båda sidor av lindallén.

Th. På informationsskylten vid entrén är kvarteren inritade som rutor.

156.

En magnifik kyrkogård byggd på axiala motiv som trots sin storslagenhet rymmer de mest intima och inbjudande rum med medvetna växtval.

Längs med en ås ute på den skånska slätten i Malmös östra utkant planerades det för en begravningsplats i början av 1900-talet. Malmö växte med många nya bostadsområden för den växande populationen och det behövdes även nya begravningsplatser.

Man utlyste en arkitektävling om platsen och 1916 meddelades vinnaren Sigurd Lewerentz vars förslag hette "Ås". Han fick i uppdrag att projektera såväl landskapet som tillhörande byggnader. Kyrkogården invigdes 1921. Lewerentz kom att arbeta med kyrkogården fram till sin död 1975.⁸⁴

På området finns katolska och ortodoxa gravkvarter och utanför i direkt anslutning finns en judisk- och en muslimsk begravningsplats. Kyrkogården har tre kapell som bär Lewerentz signatur och ett krematorium som inte längre är i bruk.⁸⁵

⁸⁴ Ahlin, 1985, sid. 68-73.

⁸⁵ <http://www.begravning.svenskakyrkanmalmo.se/ostra.htm>, 2006-11-10.

6. Goda exempel

157.

Rum med olika form:

Tv. Små bokhäcksinramade gravrum ligger uppradade längs vägen genom begravningsplatsen.

Th. En bänk står på den cirkelformade platsen utanför kapellet.

158.

En huvudentré är placerad mot Sallerupsvägen i öster och en väg leder tvärs genom området utmed åsens södra sida. Andra gångar löper förbi en centralt placerad ceremoniplats, mot en gammal gravkulle från bronsåldern och avslutas i ett litet kapell.

Det är mäktigt att idag besöka Östra Kyrkogården. Den brusande trafiken utanför entrén märks inte när man stigit in i det stora landskapet med små, intima rum. En rak huvudväg utmed åsen förbinder de mindre trädgårdsrummen. Den motsatta sidan kantas av en hög bokhäck. Begravningsplatsen är uppdelad i stadslika kvarter omgärdade av bokhäckar. Det finns större och mindre rum för gravar från stora geometriskt uppbyggda fält till de små, endast några kvadratmeter stora bokhäcksinramade gravplatserna.

6. Goda exempel

159.

Symmetriska mönster:

Ett kvarter med barrväxter och luftiga perenner.

Raka plattgångar bildar symmetriska mönster mellan gravarna.

160.

161.

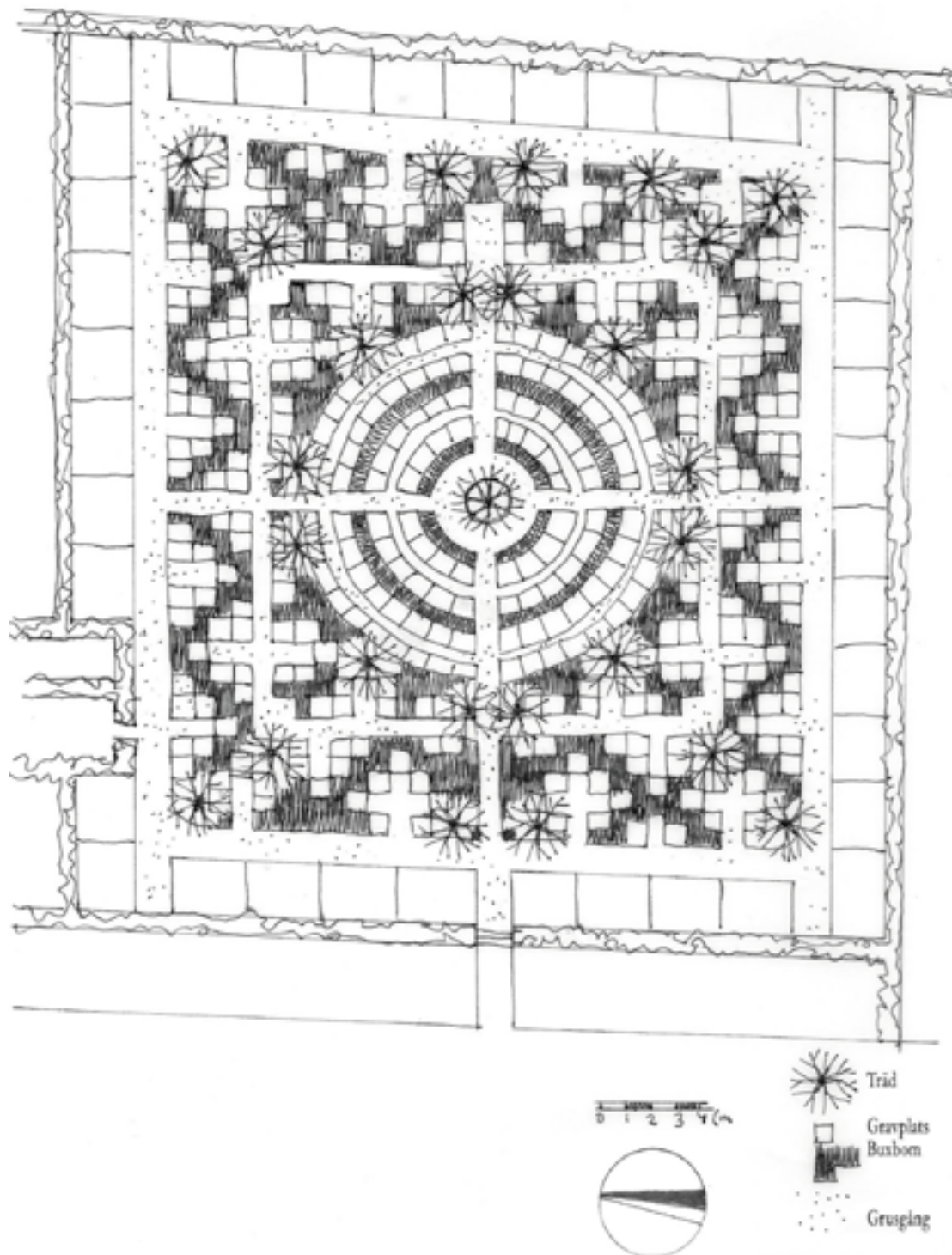
Katsura och buxbom:

Geometriskt mönster av buxbom i ett mönster mellan gravarna.

Kyrkogården innehåller rum med olika karaktär och växtinnehåll. Några består av öppna ytor med gravplatser i ett cirkulärt mönster. Barrväxter blir vertikala element och luftiga perenner skapar mjukhet. En plats är uppbyggd av buxbom i geometriska mönster under ett tak av katsuraträd där gravarna följer det symmetriska mönstret. De få byggstenarna som skapat platsen räcker för att en magisk känsla ska uppstå, särskilt som katsurans söta doft fyller rummet vid mitt besök i oktober. (Se plan på nästa sida.)

6. Goda exempel

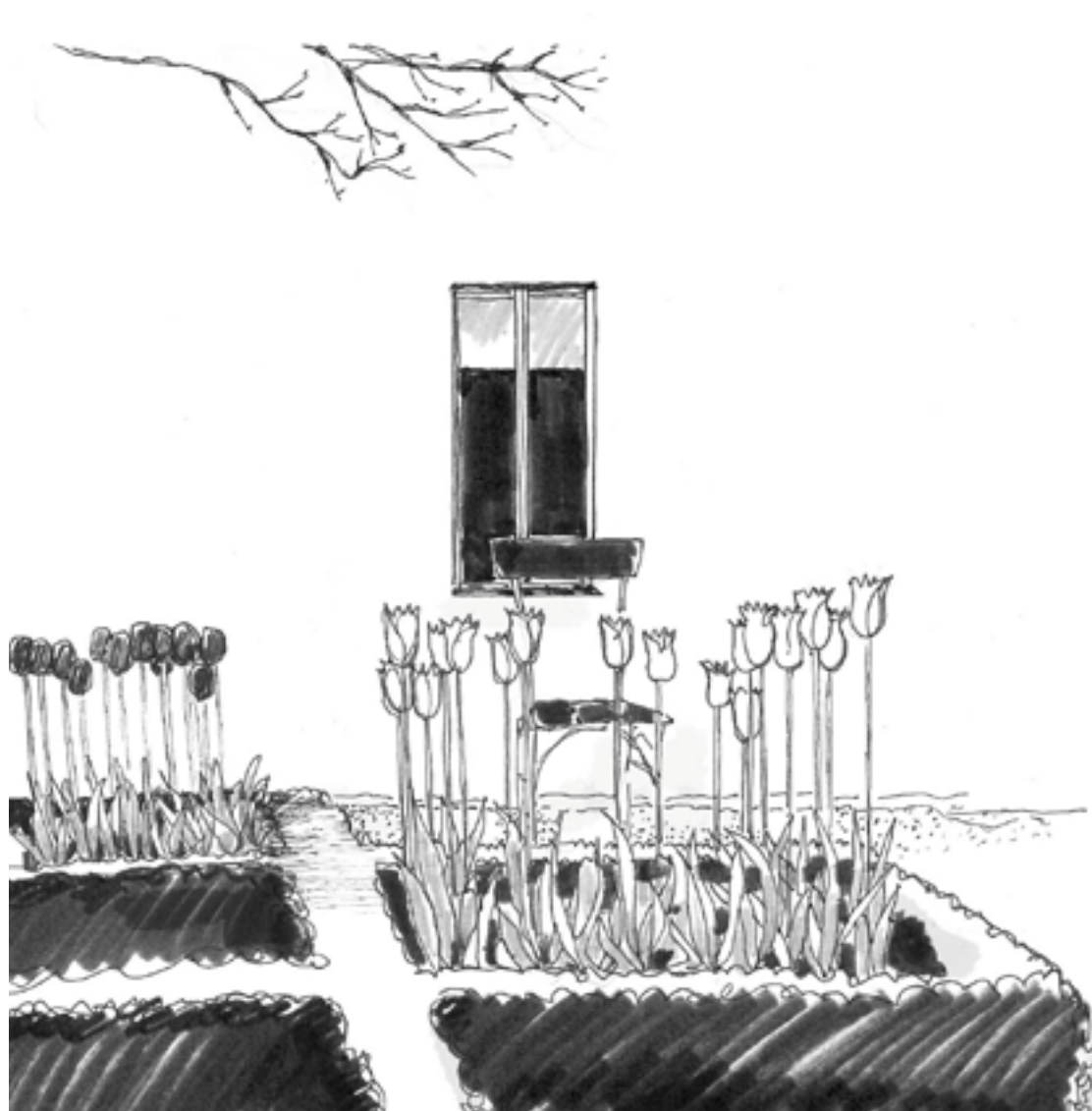
Plan över begravningsrum på Östra Kyrkogården

162.

Gravplatser bland buxbom och katsura i geometriskt mönster.

7. Tre idéträdgårdar

163

Rutor med växtlighet i svart och vitt:

En sittplats för Othello vid buxbom och tulpaner

7. Tre idéträdgårdar

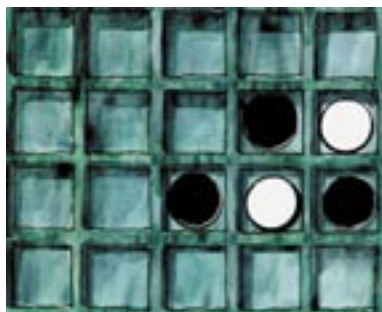
7.1

164.

Tre trädgårdar med olika karaktär:

Blå, Othello och Garbo

165.

166.

I detta kapitel vill jag prova mina olika begrepp och tillämpningar från de principer jag skrivit om tidigare i arbetet.

Jag har valt att illustrera tre olika idéträdgårdar till tre olika personligheter från filmens och dramatikers värld. I min föreställning bor de tre i en radhuslänga med en generös entrétomt mot gatan. Trädgårdarna är belägna i zon 1 och har en väl-dränerad jord med ganska högt pH och god tillgång på näring. De delas av med uppvuxna idegranshäckar *Taxus x media "Hilli"*.

Jag tycker att det är enklare att få olika karaktär på platserna om man sätter namn på ursprungsidén och sedan låter den påverka alla val genom hela processen.

Från idé till trädgård

För att översätta en idé man fått från till exempel en pjäs till en trädgård kan man som i mitt fall skriva ned alla associationer på ett papper och se vilka ord som visar sig vara mest typiska för det man vill illustrera. Det kan vara ord som till exempel mjukt, grönt, luft eller strand. Sedan bestämmer man sig för vilken form rummet ska ha, den kanske ska ha strikt symmetrisk uppbyggnad eller vaga och mjuka former.

Växtvalet styrs på samma vis av de nedtecknade associationerna, en växt kan vara med i kompositionen på grund av sin form eller sin färg eller så kan en historia rymma någonting som associeras direkt till ett växtnamn. En växt eller en form måste inte alltid motiveras till ursprungsidén för att vara med utan kan vara delaktig för att den blir en bra bakgrund till andra växter och hjälper till att förstärka deras uttryck.

7. Tre idéträdgårdar

7.2 Blå

Frihet – den blå trädgården

167.

Blå:

Juliette Binoche spelade huvudrollen i filmen.

Inspiration:

Idén till trädgården har jag fått av Kryztof Kieslowskis film *Frihet- den blå filmen* från 1993. Jag ville göra en trädgård på ett färgtema och gestalta filmens handling där ordet *frihet* har särskilt stor betydelse.

Trädgården jag såg i Köpenhamn; Billedhuggerhaven har också inspirerat mig till de upplösta formerna och växtrikedomen.

Idé

Rummet ska vara fritt och löst i sin form och känslan ska vara som att befinna sig på ett moln eller bland vågorna. Den dominerande färgskalan ska naturligtvis vara blå. För att kunna röra sig i vinden ska bladformerna vara luftiga och några av blommorna i form av plymer.

Förslag

Entrén ska ge ett fritt och inbjudande intryck och därför finns det ingen häck eller något staket mot gatan. Man går in på en stig som ringlar sig fram mellan svepande perenner och blåfärgade barrväxter som markerar gångvägens form. Ovanför marken vajar gräsens blomvippor och perennernas lösa blomställningar.

7. Tre idéträdgårdar

168.

Perspektiv:

En slingrande stig leder förbi den höga enen på väg mot dörren.

Växtval

De växter jag valt har en luftighet som man finner hos plymformade blommor eller hos gräsen som rör sig i vinden.

Som vertikalt objekt finns det himmelsträvande barrträdet som är smalt och högt.

Blomfärg och blad- och barrens färg är av naturliga skäl blå för att associera till *Den blå filmen*. Växternas blomning avlöser varandra för att det ska upplevas som skirt och blått under så lång tid som möjligt.

Snitt:

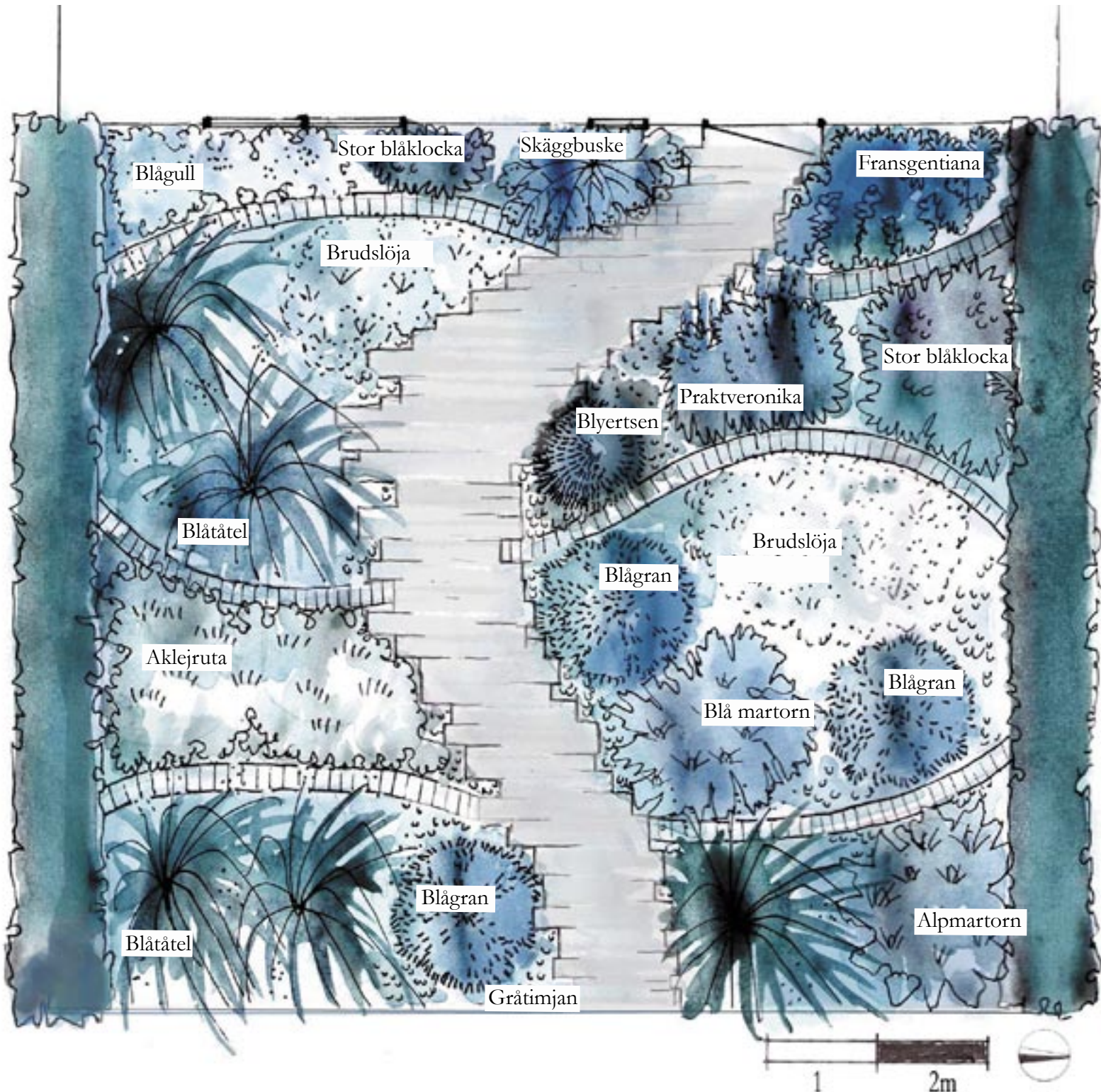

169.

Perennernas mjuka former förstärker känslan av att befinna sig i ett moln.

7. Tre idéträdgårdar

Illustrationsplan Blå

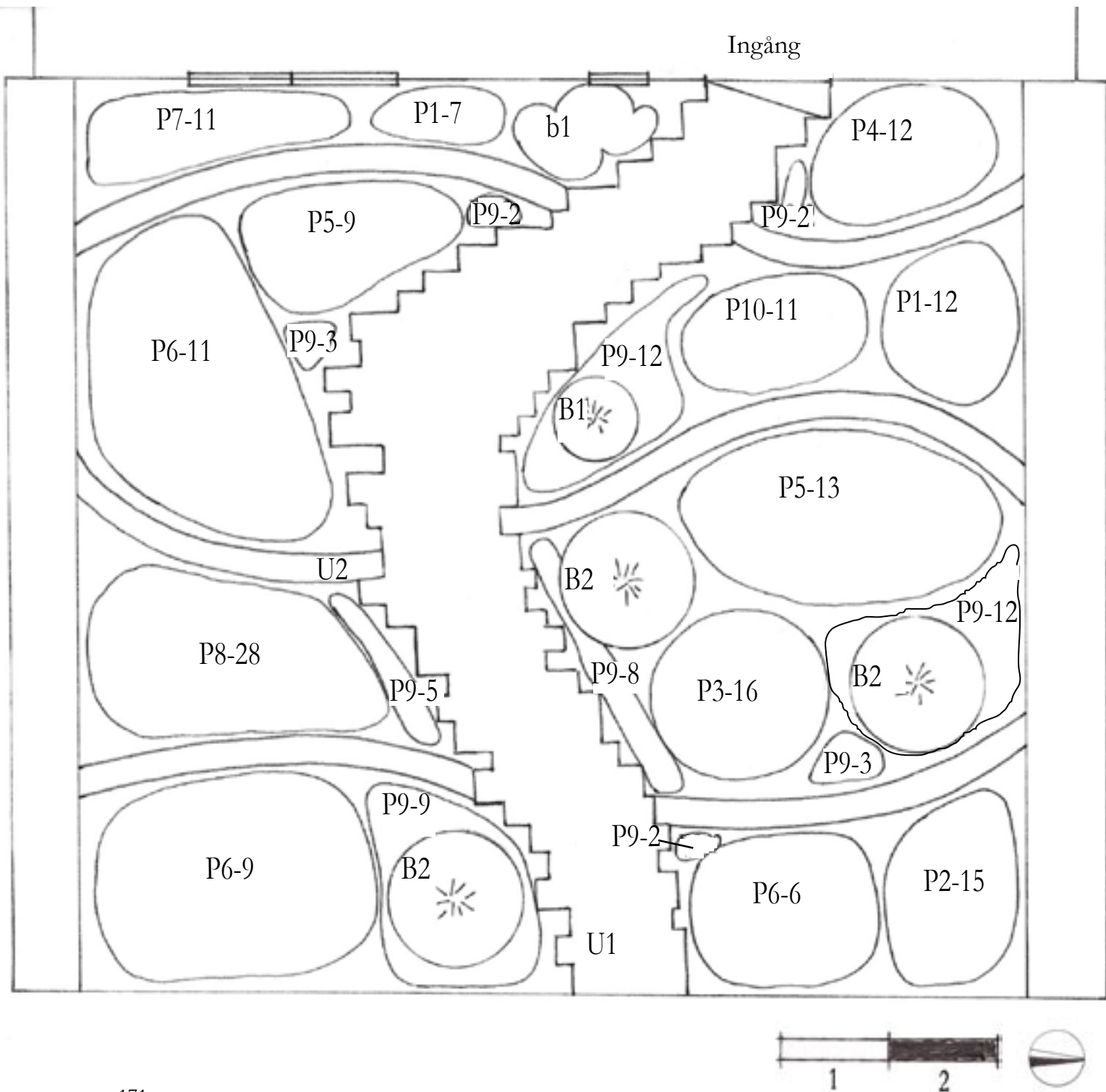

170.

Blå växter och mjuka former.

7. Tre idéträdgårdar

Planteringsplan Blå

171.

7. Tre idéträdgårdar

Växtlista

	Antal	Nr.	Namn	Kvalitet	c/c	beskrivning
Barrväxter	1	B1	<i>Juniperus virginiana</i> "Skyrocket" blyertsen	50-60		hög och smal <i>Anmärkning:</i> planteras i en mindre närings- rik jord.
	3	B2	<i>Picea pungens</i> "Glauc Globosa" blågran	30-40		klotformad blåbarrig
Buskar	1	b1	<i>Caryopteris incana</i> "Cyni" skäggbuske	busk co		blå blommor i september
Perenner	12+7	P1	<i>Campanula persicifolia</i> "Telham Beauty" stor blåklocka	A-kval co	35cm.	stora klockor
	15	P2	<i>Eryngium alpinum</i> "James Ivory" alpmartorn	A-kval co	40cm.	mörkblå blomkorgar
	16	P3	<i>Eryngium amethystinum</i> blå martorn	A-kval co	35cm.	blåskimrande planta
	12	P4	<i>Gentiana septemfida</i> fransgentiana	A-kval co	40cm.	lättdlad djupblå blomma
	13+9	P5	<i>Gypsophila paniculata</i> brudslöja	A-kval co	50cm.	molnlika blomställningar
	9+6 +11	P6	<i>Molinia arundinacea</i> "Karl Foerster" blåtåtel	A-kval co	65cm.	sirlig med brett växtsätt

7. Tre idéträdgårdar

Växtlista

Forts.

Perenner	Antal	Nr.	Namn	Kvalitet	c/c	beskrivning
	11	P7	<i>Polemonium caeruleum</i> blågull	A-kval co	35cm.	ljus blå
	28	P8	<i>Thalictrum aquilegifolium</i> ”Album” aklejruta	A-kval co	35cm.	kvastlik blomställning
	58	P9	<i>Thymus pseudolanuginosus</i> gråtimjan	A-kval co	35cm 35cm.	mattbildande
	11	P10	<i>Veronica austriaca ssp. teuchium</i> ”Royal Blue” praktveronika	A-kval co	45cm.	buskig gentianablå. ⁸⁶
Utrustning		U1	Betongsten, naturgrå, skarp kant varierande mått: 105x105x50- 140x105x50			gång i halvtstens- förband
		U2	Betongsten, grafitgrå, skarp kant 140x105x50			kant mellan planteringsytor

⁸⁶ Uppgifter om Perenner: Lorentzon, *Perennboken*, sid. 205-350.

7. Tre idéträdgårdar

7.3 Othello

Svart och vitt i strikt form

172.

Othello:

Spelplan med svartvita spelpjäser.

Inspiration

Shakespeares pjäs Othello har inspirerat mig till kompositioner i svart och vitt. Dramat handlar om kärleken mellan Othello och hans hustru Desdemona och skådespelet får ett olyckligt slut. Tragedin orsakas av den ondsinte Jago som intrigerar och placerar en näsduk så att svartsjukan väcks hos Othello.

Sällskapsspelet med samma namn har också varit en inspirationskälla med sin rutindelade spelplan i grön filt. De runda svartvita spelpjäserna läggs i kvadrater inramade av låga kanter.

Den strikta formen och rutmönstret gör att jag associerar till kyrkogårdar i allmänhet men man kan dra flera paralleller i formspråket till Östra kyrkogården i Malmö.

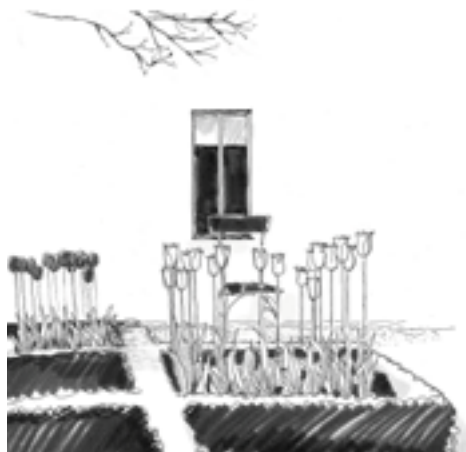
Idé

Jag vill använda spelets form till att skapa ett strikt format rum. En grön yta uppdelad i rutor med "spelpjäser" i svart och vitt.

Förslag

Trädgården får en strikt form med marktäckare i rutor inramade av låga buxbomhäckar. I rutorna är det tänkt att perenner och lökväxter i svart och vitt bildar spelpjäser och ett näsduksträd bildar tak över platsen. Innanför det strama, svarta staketet leder en grusgång mot huset.

7. Tre idéträdgårdar

173.

Tv: Växter mot huset:

Svarta och vita tulpaner agerar spelpjäser i de buxbominramade planteringsytorna.

Th: Entre:

Ett svartmålat spjälstaket med grind ramar in trädgården.

174.

Växtval

Klippta buxbomhäckar kantar planteringsytorna med marktäckare i grönt och vitt.

Perenner med svart eller vit blomning finns i ytorna för att symbolisera spelpjäser.

Näsduksträdet i mitten ger höjd åt rummet och skapar med sina vita svepblad association till Othello eftersom en näsduk spelar en avgörande roll i pjäsen.

Snitt

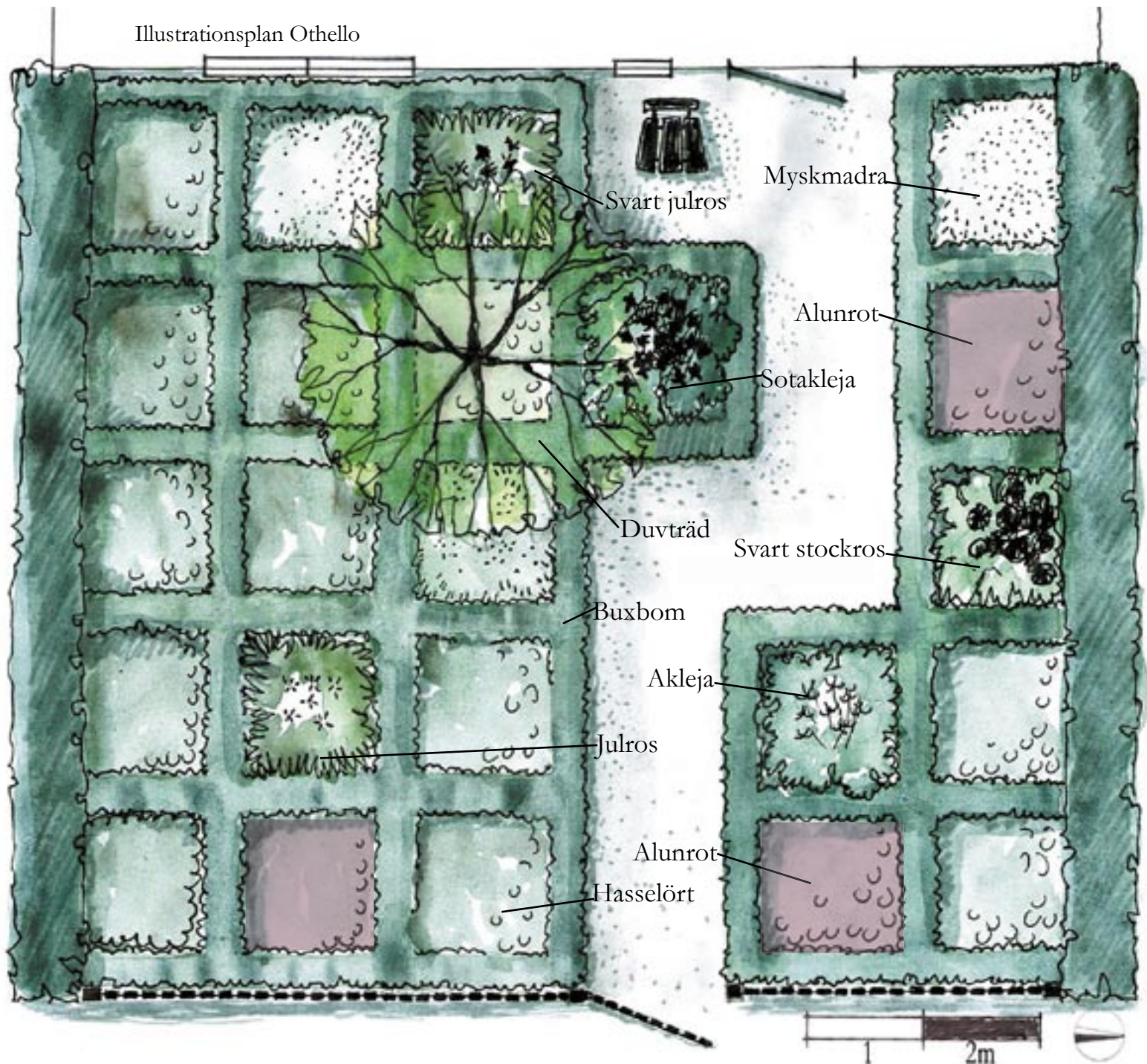

175.

Låga häckar av klippt buxbom ramar in perenner och träd.

7. Tre idéträdgårdar

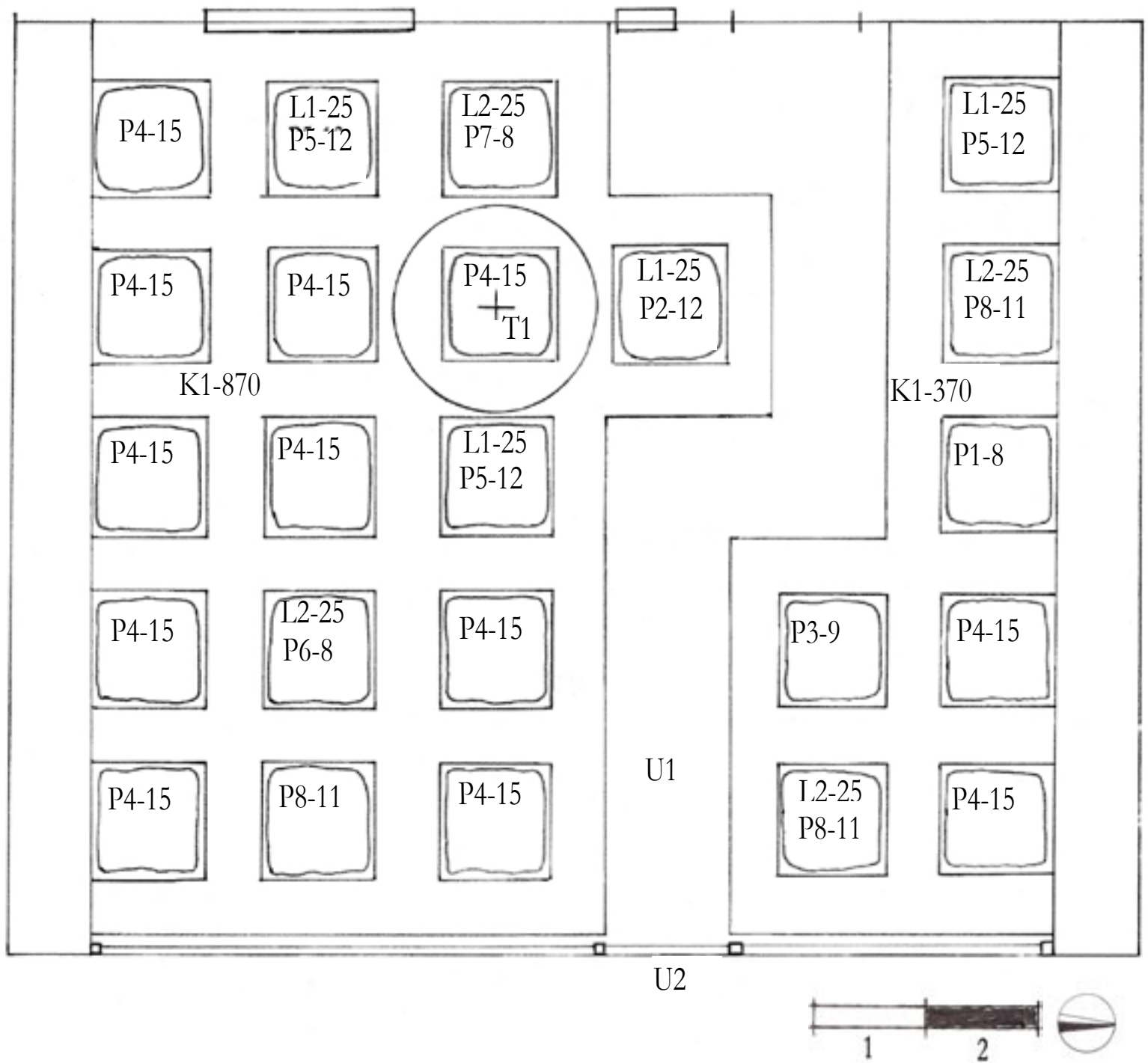
Illustrationsplan Othello

176.
Strikta rutor utmed grusgången.

7. Tre idéträdgårdar

Planteringsplan Othello

7. Tre idéträdgårdar

Växtlista

	Antal	Nr.	Namn	Kvalitet	c/c	beskrivning
Träd	1	T1	<i>Davidia involucrata</i> duvträd	högstam co 12-14		näsduksliknande svepblad
Kantväxt	1270	K1	<i>Buxus sempervirens</i> ” <i>Suffruticosa</i> ” kantbuxbom	häck co 15-20	10cm.	sluthöjd 20cm.
Perenner	8	P1	<i>Alcea rosea</i> ” <i>Nigra</i> ” stockros	A-kval co	40cm.	svartröd
	12	P2	<i>Aquilegia atrata</i> sotakleja	A-kval co	30cm.	”svart”
	9	P3	<i>Aquilegia vulgaris</i> ” <i>Nivea</i> ” akleja	A-kval co	35cm.	rent vit
	180	P4	<i>Asarum europaeum</i> hasselört	A-kval co	25cm.	vintergrön, glänsande blad
	36	P5	<i>Galium odoratum</i> myskmadra	A-kval co	30cm.	skira, vita blommor
	8	P6	<i>Helleborus niger</i> julros	A-kval co	40cm	vintergrön, vita blommor
	8	P7	<i>Helleborus orientalis</i> ” <i>Black hybrid</i> ” storblommig julros	A-kval co	40cm.	vintergrön, svarta blommor
	33	P8	<i>Heuchera</i> ” <i>Black Knight</i> ” alunrot	A-kval co	30cm.	mörkviolett bladverk. ⁸⁷

⁸⁷ Uppgifter om Perenner: Lorentzon, *Perennboken*, sid. 205-350.

7. Tre idéträdgårdar

Växtlista

Forts.

Lökväxter	100	L1	<i>Tulipa</i> "White Triumphator" liljebloommande tulpan			blomningstid maj-juni
	100	L2	<i>Tulipa gesneriana</i> "Queen of Night" senblommande tulpan			blomningstid maj-juni
Utrustning		U1	Singel, natursten, 4-8mm			
		U2	Svartmålat spjälstaket med grind			

7. Tre idéträdgårdar

7.4 Garbo

Privat och gåtfull

178.

Garbo:

Privat och hemlig

Inspiration

Myten om den svenska skådespelerskan Greta Garbos gåtfullhet och mystik inspirerade mig till en plats som är privat och som saknar insyn från grannar och nyfikna. Rummet ska passa en världskänd skådespelerska som vill ta igen sig och kunna gå omkring bland blommande växter i sin lilla trädgård.

De dubbla häckarna i Hanssons trädgård är också en inspirationskälla som jag fört in på planen.

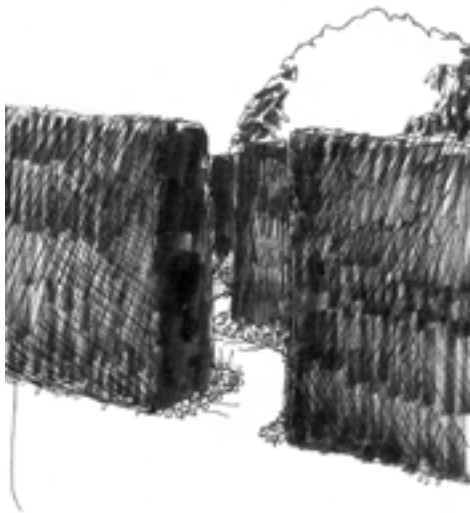
Idé

Höga häckar möjliggör privatliv, man ska inte synas om man inte vill. Den slutna karaktären ut mot gatan ska väcka nyfikenhet bland förbipasserande om vad som döljs innanför häckarna. Eftersom solen är inte bra för aktrisens känsliga hy bör trädgården innehålla flera skuggiga platser.

Förslag

Rummet är inramat av dubbla häckar som likt en labyrint leder in i trädgården genom en tegelgång. Där inne finns en skuggig trädgård med träd och många marktäckare. I det mörkaste hörnet finns en skuggplats att slå sig ned på..

7. Tre idéträdgårdar

179.

Insynsskyddat:

Dubbla häckar skyddar från insyn

Växtval

För att lysa upp i allt det mörka finns det träd och andra växter med ett varierat bladverk och blommor i blekrosa och vitt. Den mörka idegranshäcken står som bakgrund till allt det ljusa. Marktäckarna har intressanta bladverk och en kameliaschermin är naturligtvis med på grund av Garbos skådespel i filmen Kameliadamen från 1937.

Snitt

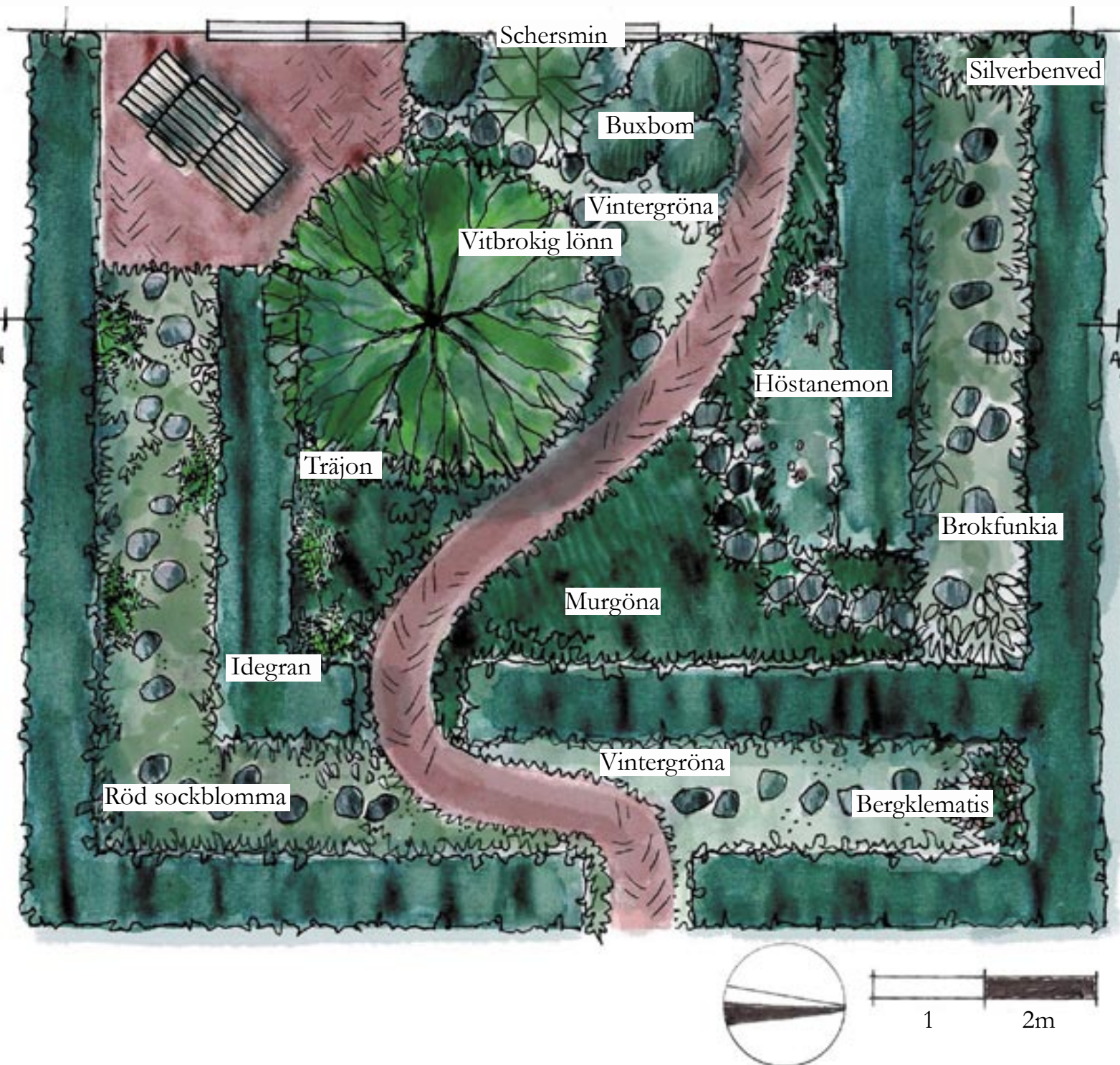

180.

Trädgården delas upp i olika vertikala rum.

7. Tre idéträdgårdar

Illustrationsplan Garbo

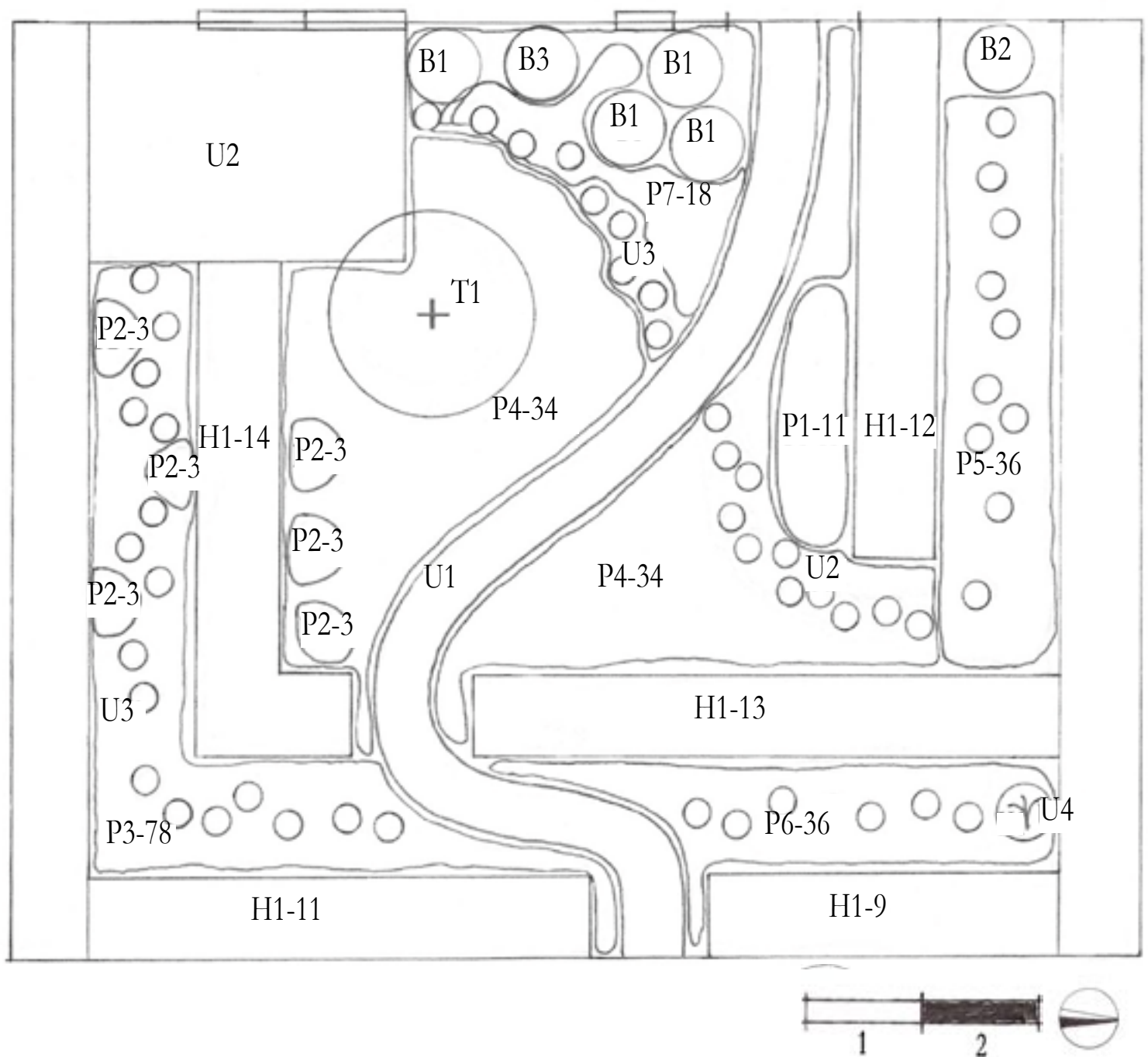

181.

Dubbla häckar och växter med intressanta bladverk.

7. Tre idéträdgårdar

Planteringsplan Garbo

7. Tre idéträdgårdar

Växtlista

	Antal	Nr.	Namn	Kvalitet	c/c	Anmärkning
Träd	1	T1	<i>Acer platanoides</i> "Drummondii" vitbrokig skogslönn	högstam co 14-16		ljusgröna blad med vit kant.
Buskar	4	B1	<i>Buxus sempervirens</i> "Faulkner" buxbom	klotform co 30-40		formklippta klot
	1	B2	<i>Euonymus fortunei</i> "Emerald 'n Gaiety" silverbenved	busk co 30-40		vitkantade blad. Kan klättra till 2m.
	1	B3	<i>Philadelphus</i> "Virginal" kameliasschersmin	solitär co 150-200		vit dubbel blomning i juni-juli
Klättrväxter	1	K1	<i>Clematis montana</i> "Rubens" bergklematis	co		rosa blomning i maj.
Häckväxter	59	H1	<i>Taxus x media</i> "Hilli" hybrididegran	häck co 80-100	40cm.	klippt häck
Perenner	11	P1	<i>Anemone japonica</i> "Königin Charlotte" stor höstanemon	A-kval co	35cm.	ljus silverrosa blomning i aug.-okt.
	18	P2	<i>Dryopteris filix-mas</i> träjon	A-kval co	50cm.	trivs i halvskugga
	78	P3	<i>Epimedium x rubrum</i> röd sockblomma	A-kval co	30cm.	marktäckare, röd blomning i maj-juni.

7. Tre idéträdgårdar

Forts.

Perenner	Antal	Nr.	Namn	Kvalitet	c/c	Anmärkning
	66	P4	<i>Hedera helix</i> "Hibernica" storbladig murgröna	A-kval co	35cm.	stora blad, bra marktäckare
	36	P5	<i>Hosta undulata</i> "Univittata" brokfunkia	A-kval co	35cm.	vitmarmorerade blad
	36	P6	<i>Vinca minor</i> "Alba" vintergröna	A-kval co	35cm.	vitblommande
	18	P7	<i>Vinca minor</i> "Argenteo-variegata" vintergröna	A-kval co	35cm.	vitbrokigt bladverk ⁸⁸
Utrustning		U1	Marktegel, 240x118x52			gång i fiskbensförband
		U2	Marktegel, 240x118x52			markbeläggning i fiskbensförband
		U3	Trampstenar, natursten			försänks i underlaget
		U4	Klätterstöd, fristående			till klängväxt

⁸⁸ Uppgifter om Perenner: Lorentzon, *Perennboken*, sid. 205-350.

8. Avslutning

Växtkomposition är så mycket mer än att sätta samman några växter, det är ett område som kan innefatta allt från rumsskapande med landskaplig storskalighet till komponenter som till exempel blommornas form och färg. Jag har velat visa hur man kan forma rum med olika karaktär och uttryck så som jag sett på de olika platser jag besökt. Miljöerna har varit en inspirationskälla till mina idéträdgårdar och jag hoppas att detta arbete ska så ett frö hos läsaren att hitta och skapa egna goda exempel.

9. Källor och litteratur

Tryckta källor och litteratur

- Ahlin, Janne, 1985, *Sigurd Lewerentz, arkitekt*, Stockholm
Blennow, Anna-Maria, 2002, *Europas trädgårdar*, Lund
Bird, Richard, 1998, *Häckar och staket*, Stockholm
Bühler, Karl-Dietrich, 2000, *Vandring i skandinaviska trädgårdar*, London
Dee, Catherine, 2001, *Form and Fabric in Landscape architecture*, London
Dunér, Katarina & Dunér, Sten, 2001, *Den Gyllene trädgården*, Stockholm
Gustavsson, Eva, 1989, Levande tavlor med perenner, i: *Perennboken*, sid. 51-74
Kingsbury, Noel, 2000, *The New Perennial Garden*, London
Loidl, Hans & Bernard, Stefan, 2003, *Opening spaces*, Basel
Lorentzon, Kenneth, 1989, Växtbeskrivningar, i: *Perennboken*, sid.205-350
Oudolf, Piet & Kingsbury, Noel, 1999, *Designing with plants*, London
Robinson, Nick, 2004, *The Planting Design Handbook*, Aldershot
Schul, Jane och Schul, Jonas Maria, 2003, Billedhuggerhaven ved Charlottenborg, *Landskab*, årgång, sidan 99-103
Schul, Jane, 2003, Farvelaere for havefolk, *Haven*, årgång 103, sidan 52-57
Schul, Jane, 2005, Blomsterformer som designelement, *Haven*, 105, sidan 44-49

Internet

<http://www.begravning.svenskakyrkanmalmo.se/ostra.htm>, 2006-11-10.

